

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності **072 Фінанси, банківська справа та страхування**
за освітньою програмою «**Міжнародний банківський бізнес**»
на тему: «**Методичні підходи до оцінювання ризику кредитування**
сільськогосподарських підприємств»

Виконавець:

студентка 4 курсу 3 групи
факультету ФФБС
Дуленко Злата Вікторівна

Науковий керівник:

доктор філософії з фінансів, банківської
справи та страхування, викладач
кафедри банківської справи
Гончар Катерина Олександрівна

Одеса 2025

АНОТАЦІЯ

Дуленко З.В., «Методичні підходи до оцінювання ризику кредитування сільськогосподарських підприємств».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності

«072 Фінанси, банківська справа та страхування»

за освітньою програмою «Міжнародний банківський бізнес». –

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2025.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано сучасний стан ринку банківського кредитування аграрного сектору України, політику управління кредитними ризиками на прикладі ПАТ «БАНК ВОСТОК» та проведено оцінку ризиків кредитування на прикладі ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА».

Запропоновано напрямки удосконалення методичних підходів до оцінки кредитного ризику з урахуванням міжнародного досвіду, а також адаптації кредитних механізмів до специфіки аграрної галузі.

Ключові слова: кредитний ризик, сільськогосподарське підприємство, кредитоспроможність, оцінка ризиків, банківське кредитування.

ANNOTATION

Dulenko Z. «Methodological approaches to assessing the risk of lending to agricultural enterprises»

Qualifying work on obtaining a bachelor's degree in the specialty

«072 Finance, banking and insurance»

for the educational program «International banking business». –

Odesa National Economics University. – Odesa, 2025.

The work deals with the theoretical aspect of assessing the risks of lending to agricultural enterprises. Author analysis includes the current state of the agricultural credit market in Ukraine, credit risk management policies on the example of PJSC «BANK VOSTOK», and risk assessment based on the case of «Corteva Agriscience Ukraine».

Proposals are made to improve methodological approaches to risk assessment, taking into account international practices and the specific nature of the agricultural sector.

Keywords: credit risk, agricultural enterprise, creditworthiness, risk assessment, bank lending.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОБ’ЄКТА КРЕДИТУВАННЯ.....	6
1.1. Особливості кредитування сільськогосподарських підприємств	6
1.2. Методи оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.....	12
1.3. Нормативно – правове забезпечення процесу оцінки ризиків кредитування підприємств сільського господарства	18
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «БАНК ВОСТОК».....	25
2.1. Аналітичний огляд ринку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств	25
2.2. Аналіз політики кредитування підприємств сільського господарства в ПАТ «БАНК ВОСТОК».....	32
2.3. Оцінка ризиків кредитування сільськогосподарського підприємства на прикладі ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА».....	41
Висновок до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОЦІНКИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	52
3.1. Міжнародний досвід оцінки ризиків кредитування підприємств сільського господарства	52
3.2. Удосконалення процесу оцінювання кредитного ризику сільськогосподарських підприємств	60
Висновок до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена підвищеною значущістю аграрного сектору для економіки України, його вагомою складовою у формуванні валютної виручки, забезпеченні продовольчої безпеки та підтриманні макроекономічної стабільності. Сільськогосподарські підприємства, як основні виробники експортно орієнтованої продукції, потребують постійного фінансового забезпечення, значну частину якого становить банківське кредитування. Водночас специфіка аграрного виробництва зумовлює високий рівень ризиків, що супроводжують кредитування цієї галузі. Незважаючи на значну кількість досліджень з питань оцінки кредитоспроможності у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі все ще існує низка дискусійних питань щодо методичних підходів до оцінювання кредитних ризиків саме для сільськогосподарських підприємств, що зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку в цьому напрямку.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в удосконаленні методичних підходів до оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств з урахуванням їхньої галузевої специфіки та сучасних вимог банківської практики.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання дослідження:

- дослідити особливості кредитування сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати існуючі методи оцінки кредитоспроможності;
- з'ясувати нормативно-правові засади управління ризиками кредитування аграрного сектору;
- дослідити практику оцінки кредитного ризику на прикладі ПАТ «БАНК ВОСТОК»;
- проаналізувати міжнародний досвід у кредитуванні сільського господарства та можливість його використання в Україні;
- визначити напрями оптимізації процесу оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес кредитування сільськогосподарських підприємств у банківській системі України.

Предметом дослідження виступають теоретичні положення та практичні рекомендації з оцінювання ризиків кредитування аграрних підприємств, що застосовуються у вітчизняній та міжнародній банківській практиці.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез, індукція і редукція, порівняльний аналіз, економіко-статистичні методи, графічне моделювання, системний підхід, а також методи економічного аналізу кредитоспроможності та ризиків.

Інформаційною базою дослідження слугують наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань банківського кредитування та ризик-менеджменту, законодавчих та нормативно-правові акти України, статистичні дані Національного банку України, дані Світового банку, звітність банківських установ, зокрема ПАТ «БАНК ВОСТОК», звітність сільськогосподарських підприємств, а саме ТОВ «КОРТЕВА АГРИСАЄНС УКРАЇНА», аналітичний огляд фінансового сектору та результати власних розрахунків автора.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (64 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 76 сторінок. Основний зміст викладено на 66 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 19 рисунків.

Кваліфікаційна робота пройшла апробацію під час участі у Міжнародній науково-практичній конференції, Студентській науково-практичній конференції та під час публікації наукової статті у Науковому віснику ОНЕУ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОБ'ЄКТА

КРЕДИТУВАННЯ

1.1. Особливості кредитування сільськогосподарських підприємств

Кредит – це економічні відносини, що формуються між кредитором та позичальником з приводу повернення позиченої вартості частіше всього з виплатою відсотків за користування ресурсами.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»: «банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми»[35].

Кредитування – це процес надання та повернення позики, що повинен включати у себе дотримання усіх принципів кредитування: принцип цілеспрямованості; принцип строковості; принцип забезпеченості; принцип платності; принцип диференційованого підходу та принцип договірності кредитування.

Таблиця 1.1

Класифікація кредитів для бізнесу

Критерій класифікації	Тип кредиту	Опис кредиту
За терміном погашення	Короткостроковий кредит	Кредит, наданий на термін до одного року призначений для оперативного погашення потреб бізнесу. Наприклад, для поповнення обігових коштів.
	Середньостроковий кредит	Кредит, наданий терміном від одного року до трьох років. Може використовуватись для оновлення основних засобів, розширення виробництва тощо.

Продовження таблиці 1.1

Критерій класифікації	Тип кредиту	Опис кредиту
За терміном погашення	Довгостроковий кредит	Кредит, наданий на термін більше трьох років. Використовується бізнесом для фінансування масштабних проектів, таких як розширення мережі або будівництво нових цехів.
За наявністю забезпечення	З забезпеченням	Кредит надається під заставу майна: виробничих потужностей, будівель, техніки тощо.
	Без забезпечення	Кредит наданий без застави.
За валютою фінансування	Кредит в національній валюті	Кредит виданий в національній валюті.
	Кредит в іноземній валюті	Кредит виданий в іноземній валюті, як правило використовується для фінансування експортно-імпортних операцій.
За видами процентних ставок	З фіксованою процентною ставкою	Відсоткова ставка залишається незмінною протягом усього строку кредиту.
	З плаваючою процентною ставкою	Відсоткова ставка може змінюватись в залежності від ринкових умов.
За методом погашення	Стандартний	Сума щомісячного платежу за кредитом поступово зменшується з максимальної на початку до мінімуму наприкінці.
	Ануїтет	Сума щомісячного платежу за кредитом є незмінною протягом усього терміну погашення.
За методами надання	Разовий кредит	Кредит, рішення про надання якого банк розглядає кожного разу окремо в залежності від виду кредиту, термінів, суми, забезпечення тощо.
	Кредитна лінія	Гнучкий вид кредиту, при якому позичальник може отримувати кошти частково, поступово, в рамках визначеного в договорі кредитного ліміту.
	Овердрафт	Кредит, який реалізується через можливість списання з рахунку суми більшої за залишок на ньому.
За призначенням	У поточну діяльність підприємства	Кредити, які надаються для задоволення поточних потреб бізнесу, покриття розривів між виробничими процесами, поповнення обігових коштів.
	У інвестиційну діяльність	Кредити, які надаються бізнесу для розширення масштабів виробництва,

	підприємства	закупівлю нового обладнання тощо.
--	--------------	-----------------------------------

Джерело: складено автором на основі даних [11, с.74-75]

Кредитування сільськогосподарських підприємств є дуже важливим для економіки України. З огляду на товарну структуру зовнішньої торгівлі України (табл.1.2) можна сказати, що товари, які створюються сільськогосподарськими підприємствами принесли у 2024 році близько 50% від загального обсягу надходжень, що робить їх одним з основних джерел валютної виручки у країну, в свою чергу, це створює додаткову підтримку стабільності національної валюти та економіки в цілому.

Таблиця 1.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у тис.дол.США

Назва товарів згідно з УКТ ЗЕД*	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	31.12.2024
Продукти рослинного походження	11 883 238	15 538 028	13 472 683	11 716 694	13 527 638
Жири та олії тваринного або рослинного походження	5 746 922	7 037 234	5 948 571	5 649 064	5 756 426
Недорогоцінні метали та вироби з них	9 029 989	15 990 999	6 003 462	3 916 298	4 456 347
Готові харчові продукти	3 361 028	3 788 475	2 496 887	3 271 695	3 755 723
Мінеральні продукти	5 331 643	8 414 373	4 322 523	2 415 051	3 432 356
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4 486 637	5 260 166	3 732 260	2 621 476	3 142 906
Живі тварини; продукти тваринного походження	1 188 165	1 345 195	1 471 819	1 363 233	1 643 522
Деревина і вироби з деревини	1 411 557	2 005 803	1 884 876	1 493 431	1 465 660
Різні промислові товари	1 000 840	1 249 974	972 420	934 797	1 061 082
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2 020 105	2 815 604	1 286 753	888 199	973 130
Текстильні матеріали та текстильні вироби	778 248	864 985	671 518	354 322	610 921
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	756 556	676 436	360 503	343 321	431 747
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	682 675	1 104 190	470 144	323 433	348 751
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	443 249	568 404	300 609	295 921	326 033
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	403 042	534 034	277 513	229 582	239 829
Взуття, головні убори, парасольки	165 474	189 861	175 073	66 868	145 120
Шкури необроблені, шкіра вичинена	134 657	165 540	104 483	78 119	105 532
Прилади та апарати оптичні,	162 612	170 955	121 031	103 994	104 140

фотографічні					
--------------	--	--	--	--	--

Продовження таблиці 1.2

Назва товарів згідно з УКТ ЗЕД*	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	31.12.2024
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	114 389	128 547	40 988	14 489	43 412
Твори мистецтва	558	2 671	1 113	1 116	15 155
Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	-	-	-	2 785	1 833

* УКТ ЗЕД - український класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [13]

Україна є одним з світових лідерів по експорту зернових культур, олій тощо, тому забезпечення безперебійної діяльності сільськогосподарських підприємств надає можливість гарантування продовольчої безпеки не тільки нашій країні, а й усьому світу. Варто зазначити, що сільські господарства також відіграють велику роль у стимулюванні розвитку й інших галузей: для полегшення посіву зерна та збору врожаю необхідно постійно модернізувати сільськогосподарську техніку, тим самим розвивається галузь машинобудування; для вирощування більш якісних продуктів необхідно застосовувати добрива та обробку від комах, що призводить до розвитку хімічної промисловості; необхідність у прискоренні доставки продукції та пошук нових шляхів перевезення стимулює розвиток логістики; щоб забезпечити збільшення ціни продукції необхідно розвивати переробні підприємства. Отже підтримка ресурсами сільськогосподарських підприємств як на державному, так і банківському рівні допоможе забезпечити конкурентоспроможність національного виробника, забезпечить продовольчу безпеку та стабільність економіки. Підтримкою з боку держави може виступати створення чітких та зрозумілих для підприємців правил з землекористування, урегулювання податкових зборів. Надання субсидій та дотацій як для оплати за користування земель, так і на купівлю нової сільськогосподарської техніки також стануть важливим внеском для покращення функціонування підприємств. Держава також може допомогти сільськогосподарським підприємствам через фінансування у дослідження в галузі агрономії, селекції і в похідні від цих галузі, також для збільшення кількості професійних фахівців держава має відкривати заклад освіти з відповідним

напрямок вивчення дисциплін. З боку банків підтримкою сільськогосподарських підприємств є кредитування, лізингові програми, кредитні лінії, консультації щодо фінансового планування, управління ризиками та інших аспектів ведення бізнесу.

Кредитування сільськогосподарських підприємств є важливим інструментом фінансового забезпечення аграрного сектору, однак воно супроводжується значними ризиками, які обумовлюються як загальними економічними умовами, так і специфікою сільського господарства.

В першу чергу слід зазначити, що відповідно до Постанови №64: «ризик - імовірність виникнення збитків або додаткових витрат або недоотримання доходів, або невиконання стороною договірних зобов'язань унаслідок впливу негативних внутрішніх та зовнішніх факторів»[39].

Відповідно до Постанови №64: «кредитний ризик - це імовірність виникнення збитків або додаткових витрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання боржником/контрагентом узятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору»[39].

Ризики сільськогосподарських підприємств можна поділити на загальні (притаманні для кредитування всіх підприємств) та специфічні (пов'язані з характерними особливостями агросектору) (рис.1.1).

Рис.1.1. Класифікація ризиків кредитування агропідприємств

Джерело: складено автором на основі [8, с.292-296]

До загальних ризиків можна віднести: системні ризики, ризики кредитора, діловий ризик позичальника, ризики щодо забезпечення, форс-мажорні ризики. В свою чергу, до системних ризиків, що впливають в процесі змін економічного середовища відносять: кон'юнктурний ризик, який реалізується через зміну попиту на продукцію або зміну ціни; валютний ризик - реалізується під час зовнішньоекономічної торгівлі, коли значна волатильність курсових різниць може призвести до втрати частини доходів підприємця; інфляційний ризик - пов'язаний із зростанням загального рівня цін у країні, що призводить до знецінення грошових активів, збільшення витрат на виробництво та зниження реальних доходів підприємств; політичний ризик – передбачає можливий вплив змін законодавства на функціонування підприємства [8, с. 292-296]. До ризиків кредитора відносять: процентний ризик – встановлення завищених процентних ставок або плаваючої процентної ставки, що може призвести до неочікуваного розміру процентних витрат позичальника; ризик кредитної угоди, який може проявитися через навмисно не чітко окреслені умови кредитного договору; інформаційний ризик – проявляється через надання неповної або недостовірної інформації про умови кредитування або кредитну установу, що може призвести до ухвалення неправильного рішення з боку позичальника. Діловий ризик позичальника, який виникає через невизначеність щодо майбутнього доходу від основної діяльності підприємства поділяють на фінансовий, персональний та комерційний ризики. Фінансовий ризик може виникати через непередбачувані зміни у фінансових потоках, зростання витрат, зниження доходів або неспроможність підприємства виконувати свої зобов'язання перед кредитором. Персональний ризик, пов'язаний із людським фактором у процесі управління та функціонування підприємства, цей ризик виникає через можливі помилки, недоліки чи недбалість персоналу. Комерційний ризик виникає у процесі збуту та перевезення продукції. Ризик застави поділяють на два підвиди: страховий ризик, який проявляється через неспроможність страховика виплатити страхову суму у випадку настання страхового випадку; ризик застави – це можливість повної

або часткової втрати заставного майна. У форс-мажорні ризики входять усі групи подій, що неможливо передбачити та контролювати, або можливо передбачити, проте неможливо змінити.

До специфічних ризиків сільськогосподарських підприємств слід віднести виробничі ризики позичальника, які в свою чергу поділяються на ризики у галузі рослинництва (тваринництва), технологічний, природний та ресурсний ризики. Ризики у галузі рослинництва (тваринництва) – це можливість виникнення непередбачуваних обставин, які можуть перешкоджати виробництву продукції, такі як шкідники для галузі рослинництва або у випадку тваринництва – хвороби тварин. Технологічний ризик пов'язаний з можливістю виходу з ладу сільськогосподарської техніки, що може призвести до порушення виробничих процесів. Природний ризик пов'язаний із суттєвим впливом погодних умов, клімату, стану ґрунту на виробничі процеси. Ресурсний ризик – це ризик, пов'язаний з недостатнім забезпеченням сільськогосподарського підприємства ресурсами, необхідними для безперебійного виробництва.

1.2. Методи оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Кредитоспроможність – це поняття, яке охоплює декілька важливих пунктів: здатність позичальника повернути всю суму боргу разом з нарахованими відсотками у визначений період; відповідність позичальника до усіх поставлених кредитором критеріїв, в які можуть бути включені як внутрішні показники (фінансовий стан підприємства, ділова репутація, ефективність управління тощо), так і зовнішні (економічний стан галузі виробництва, державна політика, конкуренція на ринку тощо).

Оцінка кредитоспроможності підприємства має вирішальне значення для кредитора, бо вона надає можливість вирішити ступінь ризику кредитування

проекту. Особливого значення оцінка кредитоспроможності набуває під час кредитування галузей з високим ступенем невизначеності, до якого можна віднести кредитування сільськогосподарських підприємств, оскільки на можливість своєчасного погашення кредиту в даному випадку впливає не лише фінансова стійкість підприємства на момент заключення договору кредитування, але й його галузеві характеристики. Метою оцінки кредитоспроможності позичальника є сформування кількісної та якісної оцінки діяльності позичальника. На основі отриманих даних кредитор формує рішення про надання чи відмову у кредитуванні, і у випадку надання кредиту формується рішення про рівень процентної ставки, строки погашення тощо.

Оскільки одним з важливих аспектів при оцінці кредитоспроможності є галузеві характеристики через те, що різні галузі економіки мають свої унікальні ризики та фактори, які можуть впливати на фінансову стійкість підприємств, тому розглянемо їх основні фактори для сільськогосподарських підприємств, в які входять кліматичні умови, якість ґрунтів, сезонність виробництва тощо (рис.1.2).

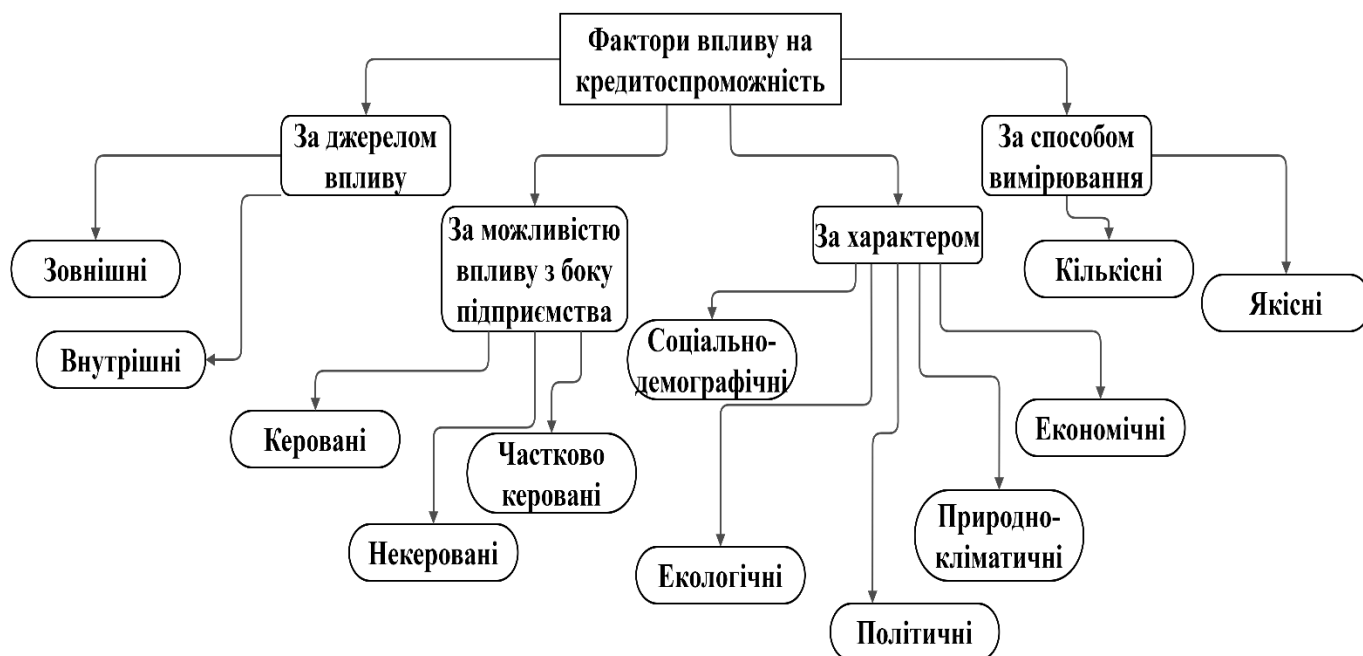

Рис.1.2. Фактори впливу на кредитоспроможність підприємств сільськогосподарського господарства

Джерело: складено автором на основі [10, с.88-101]

Кліматичні умови є одними з вирішальних факторів для сільськогосподарського виробництва, бо будь-які кліматичні відхилення, такі як посуха, повінь або різкі зміни температур можуть сильно вплинути на обсяги виробництва та стабільність врожаю. Наступним важливим фактором є якість ґрунту, оскільки за результатами досліджень, забруднені або деградовані ґрунти можуть значно знизити сільськогосподарське виробництво та створити нижчі від очікуваних доходи, а отже, нижчу кредитоспроможність. Одним з найсуттєвіших факторів сільськогосподарських підприємств є сезонність виробництва, через цей фактор на підприємстві зазвичай спостерігається розрив між строками здійснення витрат та отриманням доходів, що може призводити до тимчасової недостатності ліквідності, що ускладнює своєчасне погашення кредитних зобов'язань. Отже кредитор має брати до уваги всі ці специфічні риси галузі для створення гнучкого графіку погашення кредиту [10, с.88-101]. Систематизація факторів, які впливають на кредитоспроможність підприємства дозволяє комплексно оцінити кредитоспроможність підприємства та врахувати всі аспекти його діяльності. Фактори можна поділити: за джерелом впливу на зовнішні та внутрішні; за можливістю впливу з боку підприємства на керовані, некеровані та частково керовані; за способом вимірювання на кількісні та якісні; та за характером на природно-кліматичні, економічні, політичні, екологічні, соціально-демографічні тощо.

У світовій практиці існує дуже багато методів оцінки кредитоспроможності і вибір банку який саме метод краще застосовувати в тому чи іншому випадку може залежати від різних чинників: чи є позичальник юридичною особою, фізичною особою-підприємцем чи фізичною особою і який саме вид кредиту хоче отримати позичальник; чи є клієнт новим або вже давно користується послугами банку; в якій саме галузі працює клієнт тощо.

Розглянемо, які є методики оцінювання кредитоспроможності. Насамперед існують комплексні моделі аналізу, в назві яких кожна буква відображає систему аналізу фінансового стану позичальника, до таких моделей відносять: CAMPARI, COPF, PARSER, правило «5 С», MEMO RISK, система «4FC», PARTS тощо.

CAMPARI виділяє найважливішими для оцінки кредитоспроможності підприємства: репутацію позичальника; здатність, щодо повернення кредиту; дохідність кредитної операції; цільове призначення кредиту; розмір кредиту; умови погашення та забезпечення, цей метод використовують європейські банківські системи. CDPF, який використовують у банківському секторі Німеччини аналізує конкуренцію у галузі, організацію діяльності підприємств, трудові ресурси підприємства, фінансовий стан підприємства. А в банках Великобританії найрозповсюдженішим методом оцінки кредитування підприємств є PARSER, який поєднує у собі оцінку репутації позичальника, розмір кредиту, можливість погашення, забезпечення, доцільність кредиту, винагорода банку. Банки США у своїй практиці використовують правило «5 С», яке включає оцінку репутації позичальника, фінансові можливості, капітал підприємства, забезпечення та загальні економічні умови. MEMO RISK аналізує якість менеджменту, досвід, ринковий клімат, оцінку бізнесу позичальника, визначає можливості погашення кредиту, відсоткову ставку, забезпечення та контроль. Система «4FC» визначає чотири основні критерії: якість управління, специфіка галузі та її тенденції, забезпечення та можливість реалізації застави та фінансовий стан позичальника. А модель PARTS передбачає важливим наступні фактори: цільове призначення позички, розмір позички, повернення позички та відсотків, строк, на який надається кредит. Найбільшою перевагою використання комплексних моделей для оцінки кредитоспроможності позичальника є врахування як кількісних, так і якісних показників підприємства. Однак недоліками можна вважати здебільшого орієнтацію саме на якісні показники позичальника та в окремих випадках така модель може мати суб'єктивний характер через закладені в ній експертні висновки [5;46].

Деякі банки для оцінки кредитоспроможності позичальника використовують коефіцієнтні моделі. Однак суттєвими мінусами використання цієї методики є зосередження на кількісних оцінках, що базуються на результатах діяльності у попередні періоди, через що в моделі ігнорується найважливіша складова для оцінки кредитування, така як прогнозування, бо основною і найважливішою ознакою кредитоспроможності підприємства є саме можливість повернення позички з

відсотками у майбутньому періоді. Також ці моделі частіше за все ігнорують вплив зовнішніх факторів на діяльність підприємства, хоча згідно з дослідженнями саме через вплив інфляції, зміни у галузі, вплив політичних чинників тощо позичальники припиняють відповідати за своїми зобов'язаннями.

Для оцінки кредитоспроможності також використовуються моделі прогнозування банкрутства підприємства в основі яких лежать статистичні моделі, найрозповсюдженими з яких є множинний дискримінантний аналіз. Однією з таких моделей є модель Альтмана, що має два види: для публічних (1968 р.) та приватних (1983 р.) компанії.

Модель Альтмана 1968 року

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 0,999X_5, \quad (1.1)$$

де Z - рівень ризику банкрутства;

X_1 - відношення власного оборотного капіталу до сукупних активів;

X_2 - відношення чистого прибутку до сукупних активів;

X_3 - відношення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування до сукупних активів;

X_4 - відношення між власним і залученим капіталом;

X_5 - відношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції до сукупних активів.

Модель Альтмана 1983 року

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,998X_5, \quad (1.2)$$

де Z - рівень ризику банкрутства;

X_1 - відношення власного оборотного капіталу до сукупних активів;

X_2 - відношення чистого прибутку до сукупних активів;

X_3 - відношення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування до сукупних активів;

X_4 - відношення балансової вартості акцій до позичкового капіталу;

X_5 - відношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції до сукупних активів.

В залежності від отриманого значення Z визначають дуже високу ймовірність настання банкрутства при значенні 1,80 і менше, високу при Z більше 1,81 та менше 2,70, не виключають ймовірність настання банкрутства при Z більше 2,71 та менше 2,90, а дуже низька ймовірність настання банкрутства при Z більше 2,91.

Ця модель має ряд переваг: проста у використанні, бо всі необхідні для розрахунку показники зазначаються у наданих підприємством формах звітності; швидкий розрахунок. Однак слід зазначити увагу, що дана модель у своєму розрахунку ігнорує вплив зовнішніх факторів та якісні показники діяльності позичальника.

Аналіз грошових потоків підприємства також може допомогти при оцінці кредитоспроможності підприємства, бо він дозволяє оцінити реальний рух грошових коштів підприємства та допоможе дізнатися джерела надходження коштів та напрями їх використання. Грошові потоки прийнято розділяти на три категорії: операційні, інвестиційні та фінансові. Операційні грошові потоки відображають надходження або використання готівки пов'язаної з основною діяльністю підприємства. Інвестиційні потоки характеризують рух грошових коштів, пов'язаний зі здійсненням інвестиційної діяльності підприємства. А фінансові грошові потоки демонструють зміни у структурі капіталу підприємства. Перевагою цього метода для оцінки кредитоспроможності підприємства є об'єктивна оцінка руху коштів підприємства, що дозволяє прогнозувати майбутню платоспроможність підприємства та виявити потенційні проблеми з ліквідністю. Однак такий аналіз не враховує негрошові активи та зобов'язання, що призводить лише до часткової оцінки фінансового стану підприємства.

Одним з найефективніших методів оцінки кредитоспроможності підприємства є кредитний скоринг, що дозволяє швидко та об'єктивно оцінити діяльність підприємства на основі математичних моделей та статистичних даних. Основна мета скорингу полягає у присвоєнню скорингових балів підприємству, чим вищий бал,

тим нижча ймовірність неповернення кредиту. Такі моделі будуються на основі історичних даних про позичальників і використовують різноманітні статистичні методи, такі як регресійний аналіз, дерева рішень або алгоритми машинного навчання. Існують різні види кредитного скорингу: аплікаційний, поведінковий, колекторський та шахрайства. Кредитний скоринг має велику кількість переваг, він дозволяє швидко обробляти великі масиви даних та приймати обґрунтовані рішення. Однак існують так само і недоліки у вигляді відсутності індивідуального підходу під час розгляду заявок на кредитування та залежність від якісних даних.

1.3. Нормативно – правове забезпечення процесу оцінки ризиків кредитування підприємств сільського господарства

Законодавство України, регулятивні акти Національного банку та внутрішні положення банку визначають нормативно – правове забезпечення процесу оцінки ризиків кредитування підприємств сільського господарства.

Одним з найосновніших законів, що забезпечує загалом всю діяльність банківської системи є Закон «Про банки та банківську діяльність», він регулює діяльність банків, створює можливості для функціонування стабільного фінансового середовища і захищає інтереси усіх сторін: вкладників, кредиторів, банків тощо. Закон встановлює вимоги до фінансової стійкості банків, зобов'язуючи дотримуватись пруденційних нормативів, таких як достатність капіталу, ліквідність, управління ризиками. У Законі зазначається необхідність банку аналізувати кредитоспроможність позичальників, проводити дослідження їх фінансового стану та інших факторів, що можуть вплинути на повернення позички. Закон зобов'язує банки створити спеціальні підрозділи та комітет, що займаються оцінкою кредитних ризиків. Також встановлюються вимоги щодо формування резервів для покриття ймовірних збитків від кредитних операцій. Зазначається можливість банків для

коректної оцінки кредитоспроможності позичальника звернутися до Кредитного реєстру для отримання більшої інформації про позичальника [35].

Закон України «Про заставу» забезпечує регулювання відносин між заставодавцем та заставодержателем, він визначає основні положення щодо застави, як способу забезпечення зобов'язань. Закон регулює порядок застави різних видів майна: рухомого та нерухомого; товарів в обороті або переробці; цінних паперів тощо. В розрізі управління ризиків кредитування цей закон підкріплює механізм відшкодування можливих втрат від надання кредитів за допомогою застави. Отже при укладанні договору кредитору важливо врахувати такі фактори, як вартість та ліквідність заставленого майна, ризики його знищення або пошкодження, а також можливості реалізації майна у разі невиконання зобов'язань [37].

Оскільки одним із видів кредитування сільськогосподарських підприємств може виступати фінансовий лізинг, тому необхідно досконало вивчити основні засади Закону України «Про фінансовий лізинг». Перш за все, у законі зазначено, що земельні ділянки та природні об'єкти не можуть бути предметом фінансового лізингу, тому, під час розгляду фінансового лізингу для сільськогосподарських підприємств є можливість надання у даний спосіб лише сільськогосподарської техніки та інших знарядь праці необхідних для функціонування господарства [41].

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» є одним з основних нормативно-правових актів регулювання умов виділення, розміру та шляхів використання державних дотацій. Загалом цей закон окреслює основні вектори для підтримки сільськогосподарських підприємств державою і дії держави спрямовані на стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки. У Законі описано можливі види підтримки сільськогосподарських виробників, такі як субсидії, дотації, гранти тощо. Також зазначаються напрямки використання субсидії, таким чином кредитна субсидія, яка надається за короткостроковими кредитами використовується для поповнення обігових коштів, або для закупівлі у сільськогосподарських товаровиробників виробленої ними продукції. Кредитна субсидія за середньостроковими кредитами надається для поповнення обігових

коштів, або придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, або для фінансування будівництва, або реконструкції виробничих об'єктів сільськогосподарського виробництва. Кредитна субсидія за довгостроковими кредитами надається для придбання основних засобів, або для будівництва виробничих об'єктів [36].

Підтримка сільськогосподарських товаровиробників незалежно від виду та обсягу продукції, яку вони виробляють може надаватися шляхом виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь; часткового бюджетного відшкодування вартості висіяного високорепродукційного насіння сільськогосподарських культур; виконання цільових державних програм, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, боротьбу із шкідниками та хворобами рослин та тварин або компенсації витрат внаслідок настання надзвичайних ситуацій тощо. Отже Закон має важливе значення для підтримки та розвитку сільського господарства України, бо забезпечує стабільну законодавчу базу для відшкодування витрат аграрного сектора.

Для оцінювання рівня кредитного ризику найважливіше значення має Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними операціями. Воно формує ефективні механізми оцінки та мінімізації кредитних ризиків (рис. 1.3).

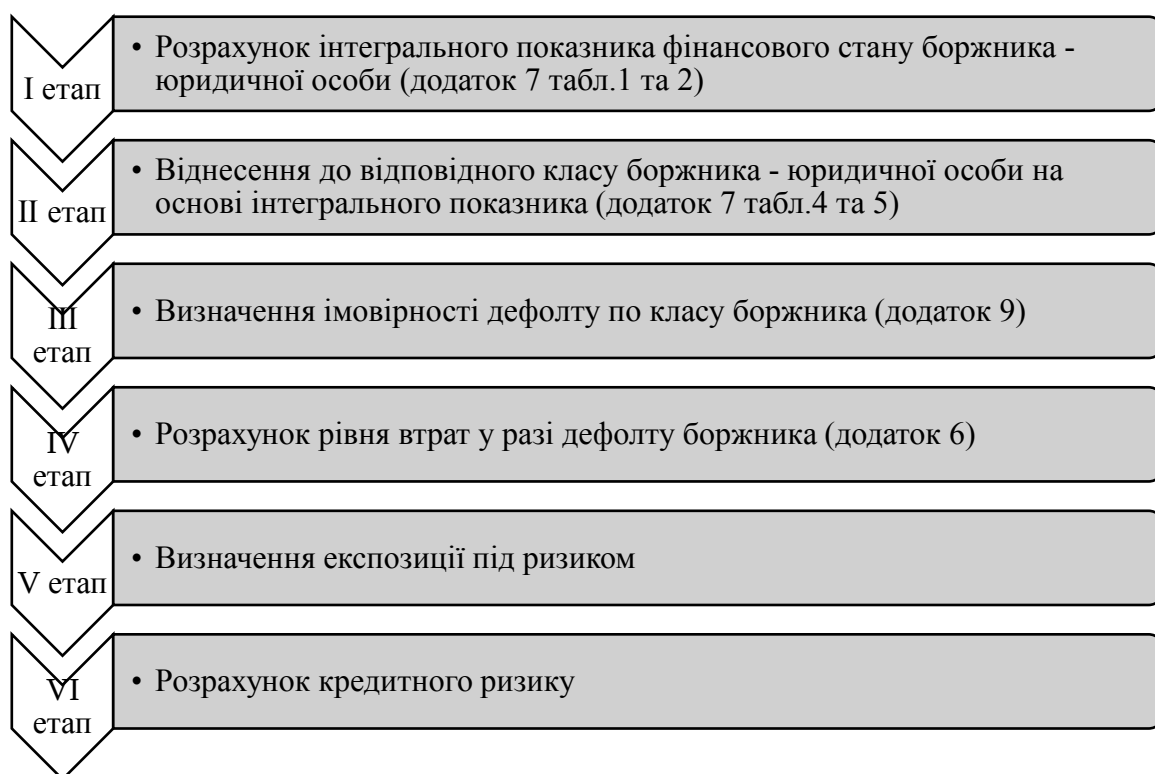

Рис.1.3. Процес оцінки кредитного ризику відповідно до Постанови Правління №351

Джерело: складено автором на основі [38]

Положення вводить у використання стандартизовані підходи до оцінки кредитного ризику, які були розроблені з урахуванням рекомендацій Базельського комітету, що дозволяє банкам України працювати за єдиними європейськими стандартами і інтегрувати українську банківську систему у світовий фінансовий простір. Постанова НБУ №351 визначає три компоненти кредитного ризику: експозиція під ризиком, втрати у разі дефолту та ймовірність дефолту. Завдяки описаним у Положенні правилам оцінки фінансового стану боржників та ділення їх за класами банки мають можливість точніше аналізувати ризикованість кредитування позичальника та мати можливість вжити превентивні заходи. Важливо зазначити, що при розрахунку ризику кредитування за методикою, зазначеною в Положенні банк аналізує не лише діяльність підприємства, а й галузь в якій працює клієнт та країну походження для нерезидентів. Такий підхід задовольняє комплексність аналізу підприємства, що заснована не лише на внутрішніх факторах, а й зовнішніх [38].

Для здійснення розрахунку кредитного ризику за Постановою №351 банк спочатку аналізує ймовірність дефолту позичальника (PD) завдяки застосуванню інтегрального показника, що розраховується за логістичною моделлю.

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i, \quad (1.3)$$

де Z – інтегральний показник;

x_i - показник, розрахований за даними фінансової звітності підприємства;

β_i - коефіцієнт логістичної моделі, що визначається з урахуванням вагомості показник;

β_0 - вільний член логістичної моделі, значення якого встановлює НБУ.

На основі інтегрального показника боржника відносять до відповідного класу, і вже на основі цього завдяки спеціальній таблиці визначається ймовірність дефолту.

Для визначення рівня втрат у разі дефолту позичальника (LGD) банк здійснює оцінку забезпечення з урахуванням його ліквідності та ринкової вартості. Коефіцієнт ліквідності забезпечення визначається відповідно до значення таблиці.

$$LGD = 1 - RR, \quad (1.4)$$

де RR – коефіцієнт, що відображає рівень повернення боргу за активом за рахунок реалізації забезпечення та інших надходжень.

EAD визначається як сума боргу за активом, збільшена на резерви та дисконт.

Отримавши всі необхідні показники банк має можливість визначити кредитний ризик боржника за допомогою формули кредитного ризику.

$$CR = PD \times EAD \times LGD, \quad (1.5)$$

І останнім важливим етапом, вже після оцінки ризику є постійне оновлення даних про позичальника і за необхідності коригувати клас за ним та перераховувати усі відповідні показники.

Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах розглядає управління різними видами ризику: процентним, ринковим, операційним, ризиком ліквідності, комплаєнс ризику та також має суттєвий вплив на визначення ризику кредитування. Основна мета Положення полягає у забезпеченні комплексного підходу до управління ризиками. Одним з елементів управління кредитним ризиком є встановлення лімітів, через це НБУ вимагає визначення максимально прийняттого рівня ризику для окремих позичальників щоб уникнути концентрації і дозволяє забезпечити диверсифікацію портфеля. У Положенні зазначено, що кредитний ризик також включає ризик країни, трансферний ризик, ризик контрагента та ризик інвестицій у дочірні компанії. Положенням визначаються наступні кількісні показники ризик-апетиту до кредитного ризику: максимальне зростання обсягу портфеля кредитів у відсотках до його величини на початок року; максимальний обсяг заборгованості за одним боржником/групою пов'язаних контрагентів у відсотках до загального обсягу портфеля кредитів та регулятивного капіталу банку; максимальний обсяг галузевої та географічної концентрації портфеля кредитів у відсотках до загального обсягу портфеля кредитів; максимальний обсяг портфеля кредитів за кредитними продуктами у відсотках; граничний обсяг непрацюючих активів у відсотках до відповідного виду активів або продуктів. Ризик концентрації банком вимірюється у розрізі: величини заборгованості за боржниками та групами пов'язаних контрагентів; строків до погашення кредитів; кредитних продуктів; географічних регіонів; видів економічної діяльності; видів забезпечення за кредитами.

Висновки до розділу 1

В процесі дослідження особливостей кредитування сільськогосподарських підприємств визначено, що кредитування є основним інструментом для отримання фінансування сільським господарствам, завдяки якому підприємства отримують

кошти як для поповнення обігових коштів, так і для оновлення сільськогосподарської техніки.

Відповідно до того, що аграрний сектор забезпечує значну частину експортної виручки країни та забезпечує світову продовольчу безпеку створення ефективної системи кредитування та управління ризиками є важливим фактором забезпечення макроекономічної стабільності. Розвиток цього напрямку дозволяє стимулювати й інші галузі (машинобудування, хімічна промисловість, транспортна логістика та переробка сільськогосподарської продукції) до змін.

Аналіз кредитування сільськогосподарських підприємств виявив особливості даного напрямку кредитування, які проявляються через сезонність виробництва, значний вплив природно-кліматичних умов, високими виробничим ризиками тощо. За рахунок цих особливостей кредитування аграрного сектора можна вважати більш ризикованими в порівнянні з іншими галузями. Відповідно до вищезазначеного для кредитування сільськогосподарських підприємств необхідно використовувати специфічні механізми розрахунку ризику кредитування та використовувати особливі методики розрахунку суми платежу за кредитом відповідно до сезонного характеру виробництва.

Оцінка кредитоспроможності підприємства є одним з ключових та важливих етапів у процесі кредитування, бо від цього залежить повернення кредитних коштів із відсотками у майбутньому. У світовій практиці існує дуже багато методик для розрахунку кредитоспроможності підприємства, які в залежності від виду при розрахунку спираються більше на вплив кількісних чи якісних показників діяльності клієнта. До основних видів аналізу відносять комплексні, коефіцієнтні, моделі прогнозування банкрутства, аналіз грошових потоків, кредитний скоринг тощо.

Значну роль у процесі оцінки кредитування відіграють нормативно-правові акти, такі як закони України «Про банки та банківську діяльність», «Про заставу», «Про фінансовий лізинг», «Про державну підтримку сільського господарства України» та Постанови НБУ №351 та №64.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «БАНК ВОСТОК»

2.1. Аналітичний огляд ринку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств

Кредитування сільськогосподарських підприємств є одним з найважливіших для розвитку аграрного сектору, тому дуже важливо проводити регулярний огляд ринку банківського кредитування цієї галузі. Аналіз динаміки виданих кредитів

дозволяє оцінити тенденції фінансування, а також можливий вплив макроекономічних факторів на аграрний бізнес.

Відповідно до аналізу обсягу кредитів, наданих на фінансування сільського господарства, мисливства та пов'язаних із ними послуг (рис.2.1) можна зробити наступні висновки щодо змін у структурі та обсягах кредитування аграрного сектору: загальний обсяг виданих кредитів до аграрного сектору демонструє тенденцію до зростання упродовж усього періоду. Порівнюючи 2024 та 2020 роки слід зазначити,

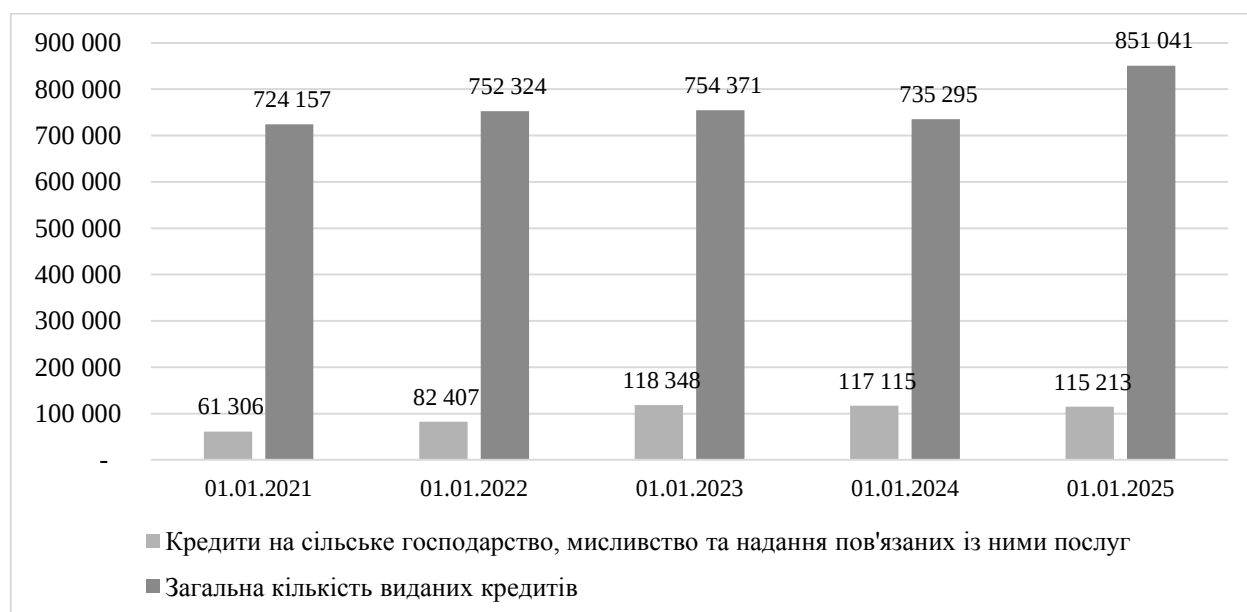

Рис. 2.1. Кредити, надані сільськогосподарським підприємствам, млн грн

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [44]

що обсяг кредитів на сільське господарство зріс на 53 907 млн грн. Найбільший приріст відбувся у 2022 році, коли значення показника зросло з 82 407 до 118 348 млн грн, що свідчить про активізацію кредитування. Зростання аналізованого показника можна побачити не лише у абсолютному вимірі, а й у відносному, таким чином частка кредитів, наданих на кредитування сільськогосподарського господарства у загальній кількості наданих кредитів зросла з 8,5 (у 2020 році) до 13,5 (у 2024 році). Таке зростання обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств стало можливим у більшій мірі завдяки державним програмам, основна мета яких це підтримка малих та середніх підприємств, однією з таких програм є «Доступні кредити 5-7-9%», яка дозволяє отримати до 50 мільйонів гривень.

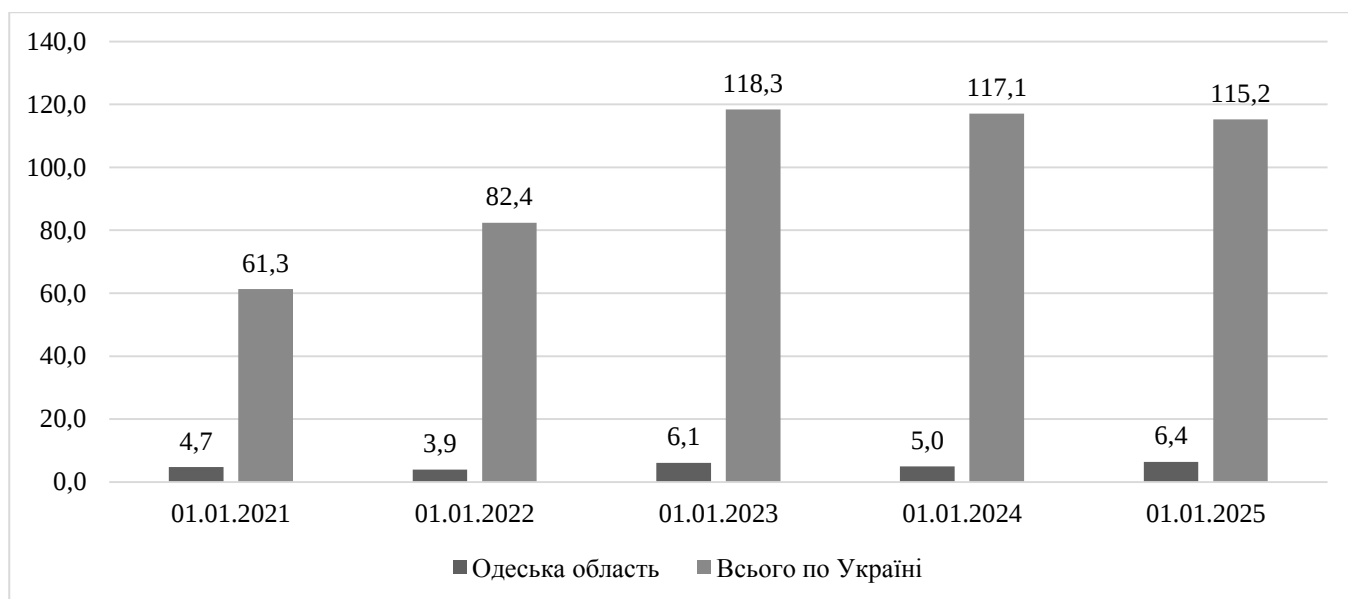

Рис.2.2. Обсяг наданих кредитів сільськогосподарським підприємствам в Одеській області, млрд грн

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства аграрної політики [48]

Розглядаючи той самий показник, але вже скрізь призму областей України на прикладі Одеської області (рис.2.2) можна знову побачити, що найбільшого зростання показника у розмірі 2,2 млрд грн було досягнуто на стику 2021 (3,9 млрд) та 2022 (6,1 млрд) років. Частка Одеської області в загальноукраїнському обсязі кредитування сільськогосподарських підприємств залишається відносно стабільною, але не високою, на рівні 4-6%, що свідчить про потенціал для подальшого розвитку аграрного сектора регіону.

Аналіз кількості суб'єктів, які отримали кредити сільськогосподарським підприємствам в Одеській області вказує на нерівномірність динаміки кількості кредитоотримувачів у 2020-2024 роки (рис.2.3). Найвищого значення аналізований показник по Україні набув у 2022 році (43,6 тис суб'єктів), що значно перевищує рівень інших років.

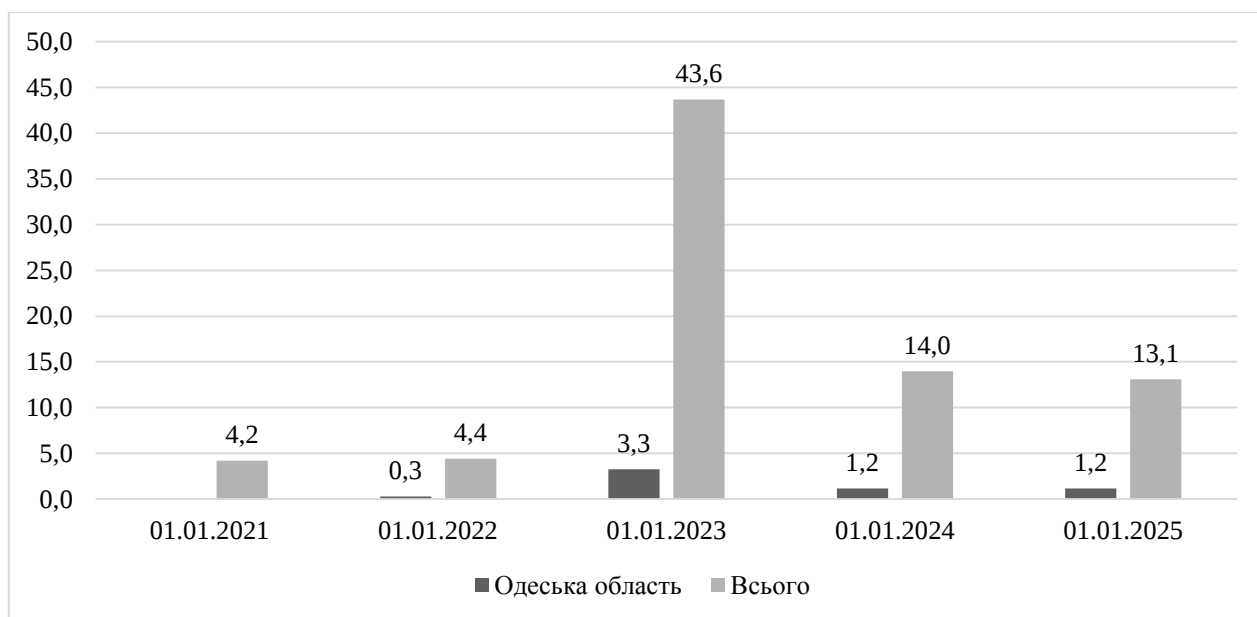

Рис. 2.3. Кількість суб'єктів, які отримали кредит на сільське господарство в Одеській області, тис. шт.

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства аграрної політики [48]

В Одеській області в цей період кількість суб'єктів, що отримали кредит на сільськогосподарську діяльність також зросла до рекордних 3,3 тис суб'єктів. У 2023 та 2024 роках кількість суб'єктів кредитотримувачів у області залишалась на рівні 1,2 тис. шт., що може свідчити про низький рівень залучення сільськогосподарських підприємств регіону до кредитних програм.

Для кращого розуміння ринку кредитування сільськогосподарських підприємств слід провести аналіз у розрізі термінів надання кредитів (рис.2.4). Аналіз по банківській системі показав, що кредити строком до 1 року демонстрували зростання до 2022 року включно з максимальним значенням у 64 420 млн грн, після якого у 2023 році відбулось зниження до 53 198 млн грн у 2023 році.

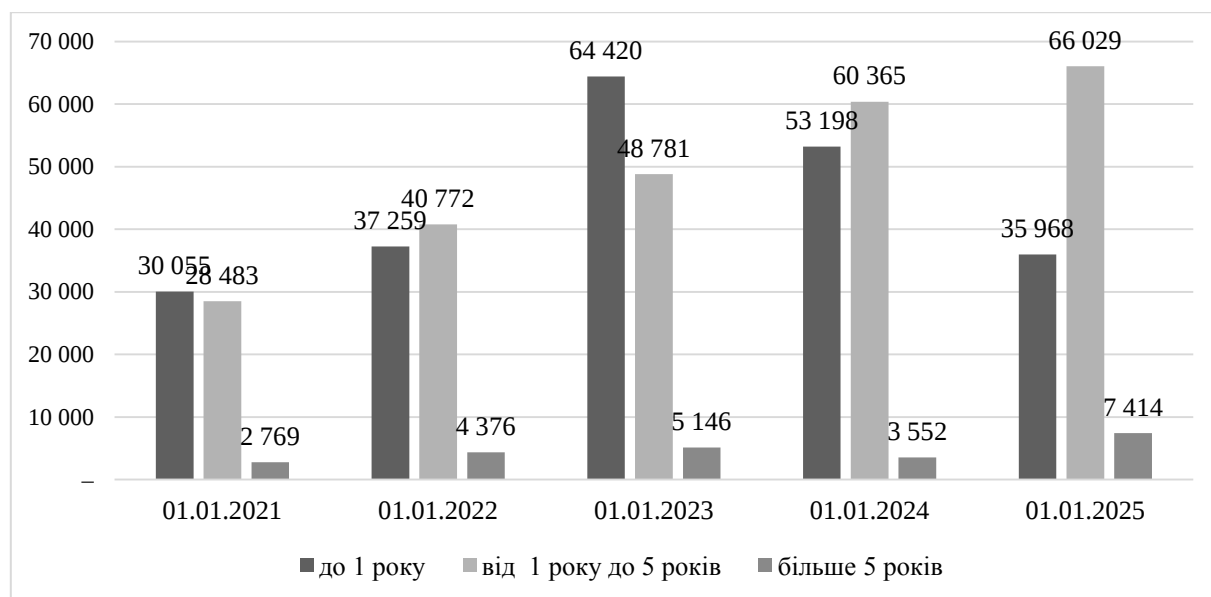

Рис.2.4 Кредити, надані сільськогосподарським підприємствам в розрізі строків, млн грн

Джерело: складено автором на основі НБУ [44]

Дана тенденція може бути пов'язана з тим, що в 2022 році спостерігалась висока потреба в короткострокових ресурсах для забезпечення поточних виробничих потреб, також у 2022 році банки скоротили довгострокове кредитування через ризик дефолту підприємств та знищення майна, тоді як у 2023-2024 роках попит на короткострокові кредити зменшився, можливо, внаслідок часткової стабілізації фінансових потоків підприємств. Середньострокові кредити (від 1 до 5 років) демонструють впевнене та стабільне зростання впродовж усього періоду спостереження, так з 28 483 млн грн у 2020 році показник досяг рівня у 66 029 млн грн станом на 2024 рік. Така тенденція може свідчити про зростання довіри аграрного сектору до фінансування середньої тривалості, а також про потребу в інвестиціях у модернізацію виробництва, закупівлю техніки, обладнання тощо. Довгострокові кредити (строком понад 5 років) залишаються найменш поширеними в структурі аграрного кредитування, проте також демонструють позитивну динаміку. У 2020 році обсяг таких кредитів становив 2 769 млн грн, а у 2024 році 7 414 млн грн, це вказує на поступове зростання довіри аграрних підприємств до

довгострокових інвестицій, що може бути зумовлено розвитком капіталомістких проектів у аграрному секторі.

Аналіз динаміки частки непрацюючих кредитів, наданих суб'єктам господарювання вказує на різкі коливання впродовж аналізованого періоду (рис.2.5), особливу увагу необхідно звернути на різкий перепад від 4,3% у 2021 році до 12,2%.

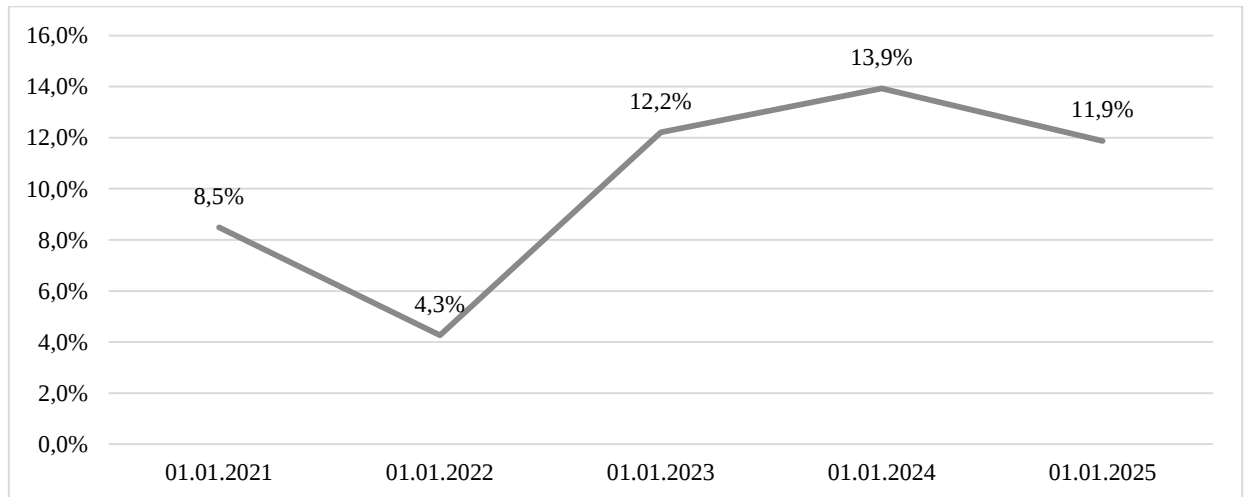

Рис. 2.5 Відсоток непрацюючих кредитів, наданих суб'єктам господарювання за видом економічної діяльності «Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг» за 2020-2024 роки

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [44]

У 2022 році, що пов'язано зі збільшенням обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств в ці роки. Максимального значення цей показник досяг у 2023 році в розмірі 13,9%, станом на кінець 2024 року відсоток непрацюючих кредитів складає 11,9%.

Таблиця 2.1
Відсоткові ставки за кредитами в розрізі секторів економіки за 2020-2024рр.,%

Сектора економіки	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	30.09.2024	31.01.2025
Загалом	9,1	16,6	15,8	14,1	14,4
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	10,0	14,8	15,8	17,9	16,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	13,6	16,1	15,9	13,4	16,4
Переробна промисловість	9,8	16,3	15,8	15,0	13,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11,6	9,3	17,8	15,0	16,3
Водопостачання; каналізація,	14,3	20,6	21,9	19,9	15,2

поводження з відходами					
------------------------	--	--	--	--	--

Продовження таблиці 2.1

Сектора економіки	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	30.09.2024	31.01.2025
Будівництво	12,9	19,9	20,3	19,4	17,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,4	17,0	15,8	13,4	13,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	8,8	19,8	14,1	12,7	14,4
Тимчасове розміщування й організація харчування	10,0	23,2	21,5	18,6	16,1
Інформація та телекомунікації	12,0	18,6	14,2	15,0	16,3
Операції з нерухомим майном	9,7	13,3	11,7	9,5	11,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	13,0	22,2	18,7	8,6	17,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	11,8	13,1	12,9	11,8	11,7
Освіта	13,9	20,7	23,2	19,4	17,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	10,4	11,9	12,4	17,7	11,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	15,3	23,4	28,1	16,3	15,8
Надання інших видів послуг	15,5	17,5	23,5	20,6	20,2

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [43]

В умовах нестабільного розвитку економіки відсоткові ставки можуть виступати чутливим індикатором рівня ризику, попиту на позиковий капітал та кредитоспроможності окремих секторів економіки (табл.2.1). Проведений аналіз динаміки середніх відсоткових ставок за кредитами у розрізі галузей дозволяє виявити ключові тенденції та відмінності між секторами. Загалом в середньому по всіх галузях економіки спостерігалось зростання середньої ставки з 9,1% у 2021 році до максимального значення у 2022 році в розмірі 16,6%, що було зумовлено макроекономічною та політичною нестабільністю, інфляційним тиском та зростання облікової ставки Національного банку України. У наступному періоді відбулось поступове зниження відсоткової ставки до 14,4% за січень 2025 року, що свідчить про часткову стабілізацію фінансового середовища та певне послаблення монетарної політики. Аналіз у розрізі секторів економіки дозволяє виявити суттєві

міжгалузеві відмінності, на початок 2025 року найвищі ставки було зафіксовано у наступних галузях: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (16,4%), добувна промисловість і розроблення кар'єрів (16,4%), будівництво (17,9%), професійна, наукова та технічна діяльність (17,1%), освіта (17,8%). Високий рівень ставок може свідчити про підвищений рівень ризику діяльності перелічених галузей або про інтенсивну потребу в капіталі для розвитку та модернізації інфраструктури.

Розглянемо детально саме відсоткові ставки за кредитами сільському господарству, лісовому господарству та рибному господарству. У 2021 році середня ставка за кредитами в аграрному секторі становила 10,0%, що було наближено до середньої відсоткової ставки по системі (9,1%). Такий рівень можна вважати відносно сприятливим для розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств, особливо для відновлення економіки у постпандемічних умовах. У 2022 році відбулось суттєве зростання відсоткової ставки до 14,8%, яке відбулося у зв'язку зі зростанням облікової ставки НБУ. Тенденція до зростання відсоткової ставки продовжувалась у 2023 і становила в середньому 15,8%, що свідчить про зростання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств через можливість втрати врожаю, інфраструктури та змін в логістиці. Максимального значення показник набув у 2024 році в розмірі 17,9%, що перевищує середню ставку по економіці на 4 відсоткових пункти.

2.2. Аналіз політики кредитування підприємств сільського господарства в ПАТ «БАНК ВОСТОК»

В умовах дефіциту фінансових ресурсів роль банківського кредитування стає особливо важливою, оскільки воно надає можливість компенсувати недостачу власних ресурсів, модернізувати підприємство та підвищити конкурентоспроможність підприємства. ПАТ «БАНК ВОСТОК», як один з

учасників фінансового ринку, відіграє важливу роль у фінансуванні аграрного сектору через різноманітні кредитні продукти та програми.

Система управління кредитним ризиком в ПАТ «БАНК ВОСТОК» забезпечує своєчасне та адекватне виявлення, вимірювання, моніторинг, звітування, контроль і пом'якшення кредитного ризику як на індивідуальній, так і на портфельній основі. Процес управління кредитним ризиком визначено у наступних внутрішніх документах Банку: Стратегії управління ризиками Банку, Кредитній політиці та політиці управління кредитним ризиком Банку, а також методиках і регламентах, що визначають порядок оцінки рівня кредитного ризику фінансових інструментів та очікуваних кредитних збитків [54, с.69-74].

У сучасних умовах фінансової нестабільності ефективне управління кредитними ризиками становить критичний елемент стратегічного розвитку банківських установ. ПАТ «БАНК ВОСТОК» реалізує комплексну модель управління ризиками, яка інтегрує сучасні методологічні підходи з практичними механізмами їх реалізації. Теоретичною основою системи управління кредитними ризиками в Банку є принцип оптимального балансу між рівнем прийнятного ризику та дохідністю операцій. Цей баланс досягається через формування чіткого ризик-апетиту, який визначає максимально допустимі межі ризику для різних видів кредитних операцій. Важливим елементом методології є постійний моніторинг якісних характеристик кредитного портфеля, що дозволяє своєчасно ідентифікувати потенційні загрози фінансовій стабільності банку.

Процес управління кредитними ризиками в Банку будується на послідовній реалізації чотирьох взаємопов'язаних етапів. Первинним етапом виступає ідентифікація потенційних джерел ризику, яка передбачає комплексний аналіз всіх аспектів кредитної операції. Наступним кроком є кількісна та якісна оцінка ймовірності реалізації ризику та потенційних фінансових втрат. Отримані результати лягають в основу механізму контролю, які включають встановлення лімітів та нормативів. Завершальним етапом виступає постійний моніторинг, що забезпечує оперативне реагування на зміну рівня ризику.

Особливу увагу Банк приділяє методам мінімізації кредитного ризику, серед них ключове місце займає диверсифікація кредитного портфеля, яка дозволяє розподілити ризики між різними категоріями постачальників та галузевими сегментами. Сукупність інструментів управління ризиком включає також вимоги до якості та ліквідності забезпечення.

Процедура оцінки кредитоспроможності ПАТ «БАНК ВОСТОК» ґрунтується на комплексному аналізі фінансових показників підприємства, що включає оцінку платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості. Окрема увага приділяється аналізу кредитної історії, якість якої є важливим індикатором надійності позичальника. При цьому враховуються як кількісні, так і якісні фактори, зокрема ефективність системи управління підприємством, географічне розміщення, боргове навантаження позичальника та його конкурентні позиції на ринку.

Для визначення очікуваних кредитних втрат фінансова установа застосовує три ключові метрики: ймовірність дефолту (PD), величину втрат при настанні дефолту (LGD) та розмір кредитної експозиції (EAD). Ймовірність дефолту відображає очікуваний ризик неповернення кредиту постачальником протягом заданого часового проміжку. Її розрахунок здійснюється з використанням сучасних статистичних методологій, зокрема застосування аналізу функцій Вейбула та методика побудови матриці міграції прострочених платежів. При цьому враховується комплекс даних, що включає як зовнішні ринкові показники (за їх наявності), так і внутрішньобанківську статистику, яка охоплює об'єктивні кількісні та суб'єктивні якісні параметри. Основа для оцінки PD формується на базі ретроспективного аналізу історичних даних з урахуванням поточних ринкових умов. Важливим аспектом методології є корекція розрахункових значень з урахуванням прогнозованих макроекономічних тенденцій, що дозволяє адаптувати модель до потенційних змін у зовнішньому середовищі. Банк регулярно актуалізує параметри ймовірності дефолту, враховуючи розроблені сценарії макроекономічного розвитку.

Показник втрат при дефолті (LGD) відображає потенційний розмір збитків Банку у випадку не повернення кредитних коштів. Цей індикатор розраховується як різниця між договірними грошовими надходженнями та очікуваними реальними

надходженнями, які включають кошти від реалізації заставного майна. Для забезпечених кредитних операцій моделювання LGD враховує низку критичних факторів: ступінь покриття зобов'язань вартістю застави; коефіцієнт дисконтування при вимушеній реалізації активів; термін, необхідний для продажу забезпечення; ринкову вартість заставного майна; статистику відшкодування коштів за аналогічними операціями. Щодо незабезпечених кредитів розрахунок LGD базується на аналізі історичних даних про середній термін відшкодування заборгованості та фактичний рівень повернення коштів після настання дефолту. Такий підхід дозволяє Банку формувати об'єктивні оцінки потенційних втрати з урахуванням специфіки кожного виду кредитних продуктів та якості їх забезпечення.

Показник кредитної експозиції (EAD) відображає розрахунковий обсяг заборгованості за активом на момент можливого дефолту, що враховує всі потенційні зміни залишку за кредитом протягом усього періоду його дії. До розрахунку EAD включаються не лише основна сума боргу та нараховані відсотки, а й очікувані зміни у використанні кредитних лімітів, включаючи можливі часткові погашення. Моделювання EAD у Банку ґрунтується на прогнозуванні динаміки непогашеної заборгованості з урахуванням умов кредитної угоди. Модель враховує як заплановані платежі згідно з графіком погашення, так і потенційні зміни у використанні невибраних кредитних лімітів. Особлива увага приділяється превентивним заходам, спрямованим на зниження кредитного ризику до моменту можливого дефолту.

Визначення очікуваних кредитних втрат проводиться з інтеграцією прогнозних оцінок ключових макроекономічних показників, зокрема: рівня інфляції, валютного курсу, валового внутрішнього продукту (ВВП) та безробіття. Прогнозування макроекономічної ситуації виконується Банком на річному горизонті з використанням як ретроспективних даних, так і офіційних прогнозів, оприлюднених Національним банком України, Міністерством економічного розвитку та торгівлі і Міністерством фінансів України та міжнародними фінансовими інституціями [54, с.69-74].

Для якіснішого рівня оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств завдяки співпраці ПАТ «БАНК ВОСТОК» та Міністерства аграрної політики та продовольства України у грудні 2024 року Банк було підключено до Державного аграрного реєстру України. Також Банк уклав договір гарантії з Фондом часткового гарантування кредитів у сільському господарстві завдяки цьому підприємства, які не мають достатнього забезпечення можуть скористатися гарантією Фонду, яка покриває до 50% кредитної заборгованості. Ця програма доступна для мікропідприємств, малих та середніх підприємств, які здійснюють свою діяльність більше 1 року та використовують не більш 500 гектарів землі сільськогосподарського призначення. На отримані кредитні кошти клієнти зможуть придбати сільськогосподарські землі, техніку, обладнання для сільгоспвиробництва та на поповнення обігових коштів.

24 квітня 2020 року ПАТ «БАНК ВОСТОК» було включено до переліку банків, уповноважених Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України для вирішення питань з реалізації державної фінансової підтримки сільгосптоваровиробників та переробників. І після відновлення програми у 2024 році Банк активно включився в процес допомоги клієнтам з аграрного бізнесу щодо отримання компенсації за бюджетною програмою «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», яка є частиною політики «Зроблено в Україні».

ПАТ «БАНК ВОСТОК» виступив фінансовим партнером великого інвестиційного проекту Виробничої компанії «Вікінг», яка розпочала створення надсучасного високотехнологічного логістичного комплексу з оброблення вантажів сільськогосподарської продукції.

Проаналізуємо програми кредитування та підтримки підприємств сільського господарства в ПАТ «БАНК ВОСТОК», зараз основними програмами підтримка аграрного сектору є кредитна програма «Доступні кредити 5-7-9%» та програма «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва». До початку повномасштабного вторгнення в Банку діяли й інші програми: «Підтримка АПК шляхом здешевлення кредитів», «Державна

підтримка розвитку фермерських господарств», «Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції». Скорочення вищезазначених програм відбулось через прийняття рішення Урядом про скорочення видатків та надання кредитів загального фонду державного бюджету відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10 березня 2022 р. №245 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету». З огляду на вищевикладене бюджетні кошти, які передбачались Мінагрополітики для надання фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників за визначеними напрямками спрямовані до резервного фонду державного бюджету. Однак задля забезпечення посівної кампанії у період дії воєнного стану Уряд розширив можливості підтримки через Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» [55].

Кредитна програма «Доступні кредити 5-7-9%» у розрізі фінансування аграрного сектору передбачає пріоритетним напрямком фінансування суб'єктів підприємництва, що проводять діяльність у сфері тваринництва за всіма класами групи 01.04 КВЕД секції А Національного класифікатора України. Фінансування здійснюється на інвестиційні цілі або для поповнення обігових коштів, максимально можливо отримати за програмою 90 мільйонів гривень на групу пов'язаних контрагентів в усіх ланках України на строк дії Програми, у т.ч. факторинг та лізинг за цією Програмою. Додатковими критеріями є те, що позичальник повинен бути сільськогосподарським товаровиробником у значенні, наведеному в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України», також з 01.12.2024 позичальник, що проводить діяльність у сільському господарстві (основний КВЕД секції А) та діяльність з переробки сільськогосподарської продукції (основний КВЕД групи 10.51, 10.61 та 10.71) Національного класифікатора України, повинен запровадити та дотримуватися Екологічних та соціальних стандартів Світового банку.

Програма підтримки «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва» створена для діючих юридичних осіб та ФОП (основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, за умови,

що питома вага вартості таких сільськогосподарських товарів становить не менше 75% вартості всіх товарів, поставлених такими юридичними особами та ФОП протягом попередніх 12 послідовних звітів податкових періодів сукупно) або для новоутворених сільськогосподарських товаровиробників (проводять господарську діяльність менше 12 календарних місяців – за результатами кожного окремого звітного періоду). Важливою умовою є те, що перелік техніки та обладнання, вартості яких частково компенсується за рахунок бюджетних коштів, формується Міністерством економіки та розміщується на офіційному веб-сайті цього Державного органу. Об'єктом компенсації виступає вітчизняна техніка та обладнання для агропромислового комплексу, що закуплені у вітчизняних виробників та/або їх дилерів. Розмір компенсації становить 25% вартості техніки та обладнання (без урахування ПДВ). Протягом бюджетного року один виробник сільськогосподарської продукції може отримати державну підтримку в сумі не більше ніж 10 тисяч розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року. Банк виділяє наступні критерії для отримувача компенсації: позичальник не має порушених справ про банкрутство, та/або якого не визнано банкрутом, та/або який не перебуває на стадії ліквідації; позичальник не має на перше число місяця, в якому буде прийматися рішення щодо здійснення виплат, прострочену більше як шість місяців заборгованості з платежів, контроль за справленням яких покладено на органи ДПС; які не віднесені до юридичних або фізичних осіб, до яких застосовуються спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), відповідними рішеннями РНБО, введеними в дію Указом Президента України щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) відповідно до Закону України «Про санкції» [55].

Аналіз виданих кредитів ПАТ «БАНК ВОСТОК» на сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг вказує на дуже незначні коливання протягом аналізованого періоду, що свідчить про стабільність діяльності Банку в кредитуванні аграрного сектору економіки (рис.2.6). Таким чином у 2020 та 2021 роках показник залишався на рівні 554 мільйона гривень, однак зазнав

зменшення у 2022 році до рівня 524 мільйона гривень. У наступні роки спостерігається тенденція до зростання обсягів кредитування до максимального значення у 2024 році 733 мільйона гривень, отже в порівнянні з 2022 роком кредитування сільськогосподарських підприємств збільшилось на 209 мільйона гривень. Це може свідчити про посилення позицій банку у сегменті кредитування аграрного сектору або про загальне зростання попиту на фінансування. Виходячи з вищевикладеного можна зробити наступні висновки щодо діяльності банківської установи: зниження обсягів кредитування у 2022 році може бути зумовлене початком повномасштабного вторгнення, а подальше зростання у 2023-2024 роках може свідчити про адаптацію банку до нових умов та активізацію кредитної діяльності у відповідь на підвищений попит.

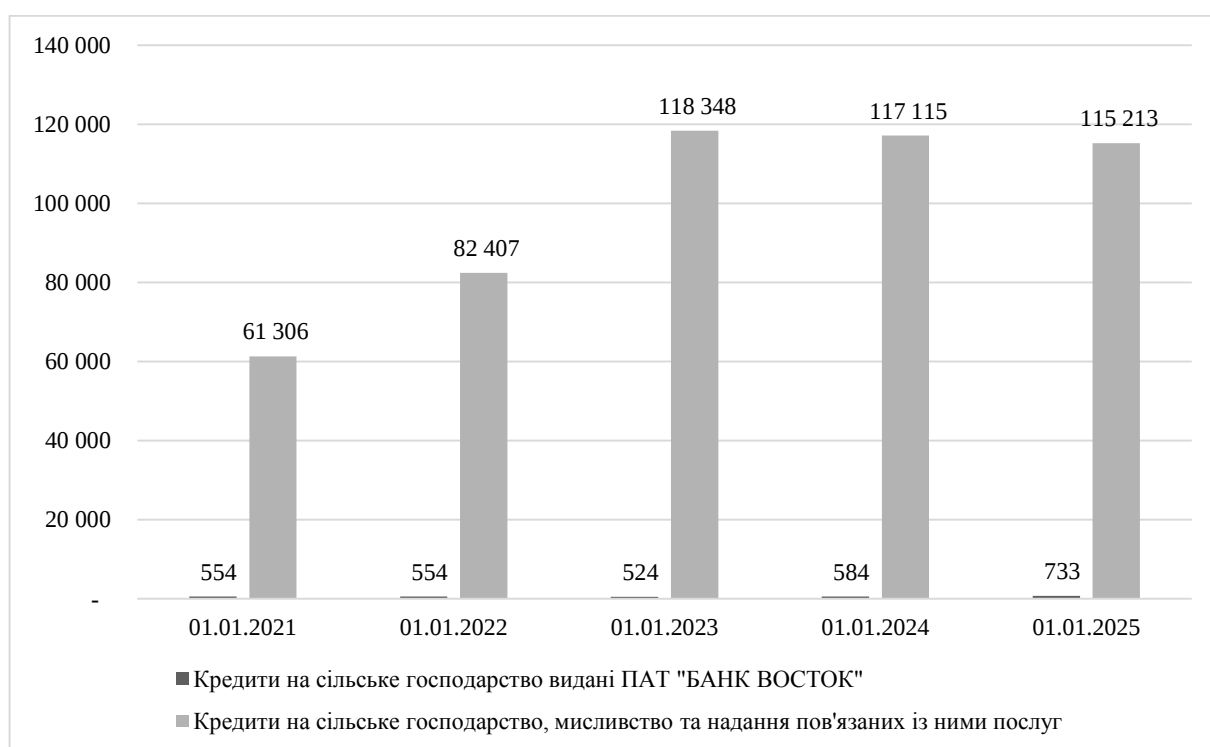

Рис. 2.6 Кредити на сільське господарство, видані ПАТ «БАНК ВОСТОК», млн грн

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [45]

Аналізуючи дані по кількості суб'єктів сільськогосподарської діяльності, які отримали кредити від ПАТ «БАНК ВОСТОК» можна зробити висновок, що тенденція була поступово зростаючою, хоча і залишалась порівняно незначною

відносно загальної кількості по Україні (рис.2.7). У 2021 році банк надав кредити 22 сільськогосподарським суб'єктам, а у 2022 році – 14, що може вказувати про збільшення обережності суб'єктів сільськогосподарського господарства, які обслуговуються у ПАТ «БАНК ВОСТОК» у період нестабільності.

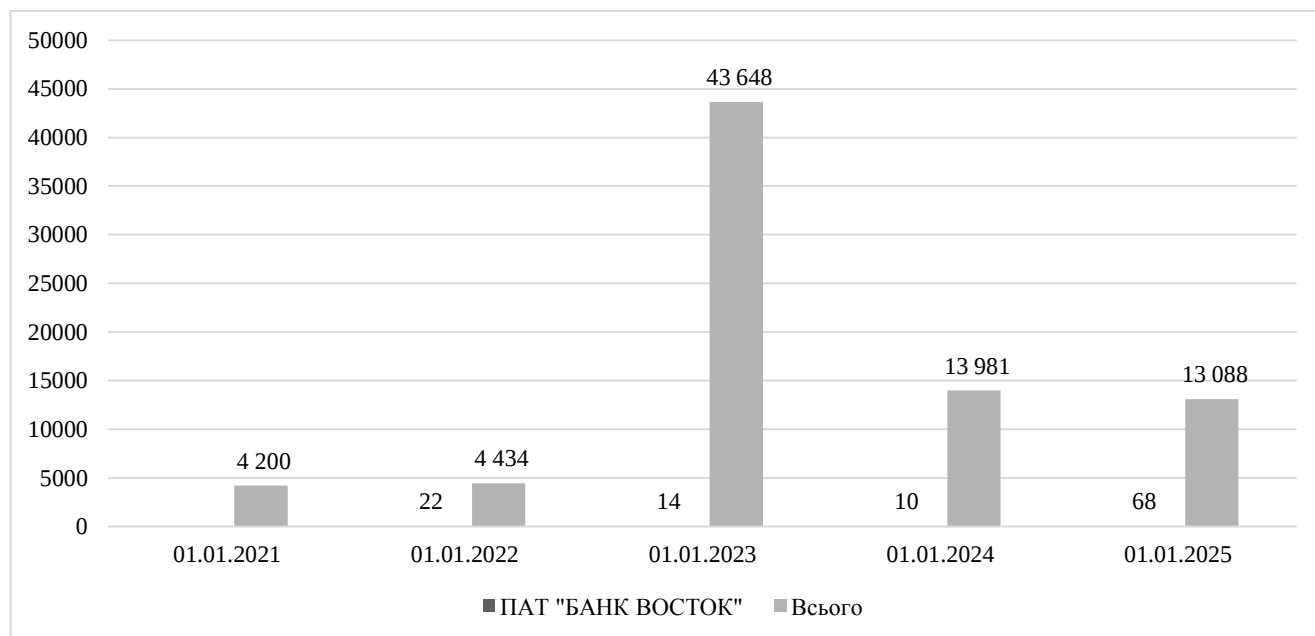

Рис.2.7 Кількість суб'єктів, які отримали кредит на сільське господарство банком ПАТ «БАНК ВОСТОК», шт.

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства аграрної політики [48]

Однак спостерігається суттєве зростання показника у 2024 році, коли кількість суб'єктів зросла до 68 суб'єктів господарювання, така різка зміна динаміки може бути результатом впровадження нових фінансових продуктів, покращення умов кредитування або співпраці з державними програмами підтримки аграріїв. Отже, попри невелику частку у загальному обсязі ПАТ «БАНК ВОСТОК» демонструє позитивну тенденцію щодо розширення своєї присутності на ринку сільськогосподарського кредитування, що може стати індикатором для подальшого зростання у наступні періоди.

Аналіз концентрації ризиків ПАТ «БАНК ВОСТОК» у галузі сільського господарства протягом усього аналізованого періоду з 2020 до 2024 року вказує тенденцію до зростання (рис.2.8). Найбільше зростання ризикованості відбулось у 2021 році, коли показник зріс на 5 відсоткових пунктів порівняно з 2020 роком і

становив 19 відсотків. Внаслідок плавного збільшення рівня концентрації ризиків у 2024 році показник становить 22 відсотки, як і в 2023 році.

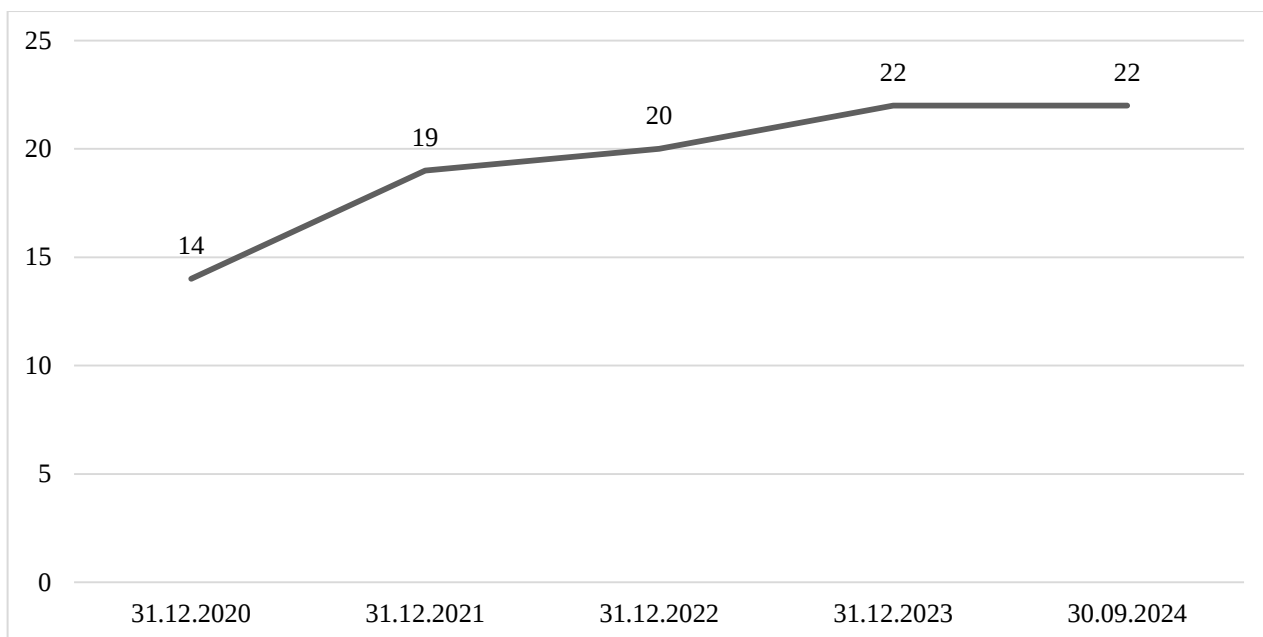

Рис.2.8 Концентрація ризиків ПАТ «БАНК ВОСТОК» у галузі сільського господарства, риболовства та харчової промисловості, %

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [45]

Даний аналіз може свідчити про стратегічне фокусування Банку на збільшення своєї присутності на ринку кредитування сільськогосподарських підприємств, водночас стабілізація показника на рівні 22 відсотків може свідчити про досягнення Банком свого визначеного для цієї галузі граничного рівня ризикової концентрації.

2.3. Оцінка ризиків кредитування сільськогосподарського підприємства на прикладі ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА»

У сучасних економічних умовах існування та розвиток сільськогосподарських підприємств неможливі без додаткового фінансування з боку держави, банків або інших фінансових установ. Однак варто зазначити, що кредитування сільськогосподарських підприємств несе за собою ряд ризиків, що важливо

враховувати під час надання кредиту. Проведемо оцінку ризиків на прикладі ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» для цього проаналізуємо фінансову звітність, розрахувавши наступні показники: коефіцієнти фінансової стійкості, ліквідності, рентабельності тощо.

Фінансова стійкість підприємства характеризує такий стан його фінансових ресурсів, що забезпечує пропорційний розвиток та збереження платоспроможності та кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику. У вузькому розумінні фінансова стійкість підприємства – це результат ефективного управління структурою капіталу, активів та грошових потоків [6, с.37-44].

Проведений аналіз фінансової стійкості ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» за результатами 2023 року (табл.2.2) дозволяє дійти таких висновків:

1. Підприємство здатне профінансувати 24% активів за рахунок власного капіталу, що є меншим за нормативне значення.
2. На кожен гривню власних коштів припадає 3 грн 22 коп. позикових та залучених.
3. Підприємство фінансує 25% активів за рахунок постійного капіталу та капіталу, залученого на довгостроковій основі. Значення нижче оптимального рівня говорить про недостатню фінансову стійкість у довгостроковій перспективі.
4. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу підприємства свідчить про хорошу фінансову гнучкість підприємства, оскільки значна частина власного капіталу знаходиться у формі оборотних активів і може бути використана для покриття поточних потреб.

Таблиця 2.2

Коефіцієнти фінансової стійкості ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» в 2023р

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Фактичне значення	Оптимальне (нормативне) значення
1. Коефіцієнт фінансової автономії	Власний капітал / Баланс	$\frac{\text{ф1 р. 1495}}{\text{ф1 р.1900}}$	0,24	$\geq 0,5$
2. Коефіцієнт фінансового ризику	Позикові та залучені кошти / Власний капітал	$\frac{(\text{р. 1595} + \text{р.1695} + \text{р.1700})}{\text{ф1 р.1495}}$	3,22	≤ 1

3. Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал та довгострокові зобов'язання / Баланс	$\phi 1(p. 1495 + p.1595) / \phi 1 p. 1900$	0,25	0,85-0,9
------------------------------------	--	---	------	----------

Продовження таблиці 2.2

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Фактичне значення	Оптимальне (нормативне) значення
4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Власний оборотний капітал / Власний капітал	$\phi 1 (p.1195 - p.1695) / \phi 1 p.1495$	0,75	$\geq 0,1$
5. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	Власний оборотний капітал / Оборотні активи	$\phi 1 (p.1195 - p.1695) / \phi 1 p. 1195$	0,19	$> 0,1$

Джерело: розраховано автором на основі даних [7;33]

5. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами свідчить про достатній рівень покриття оборотних активів власними коштами, що зменшує залежність підприємства від зовнішнього фінансування для поточної діяльності.

Інший важливий напрям аналізу кредитоспроможності підприємства – це аналіз фінансової ліквідності, оскільки саме ці показники дозволяють визначити, чи має суб'єкт господарювання здатність своєчасно розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями [42].

Таблиця 2.3

Коефіцієнти ліквідності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС Україна» в 2023 році

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Фактичне значення	Оптимальне (нормативне) значення
1. Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	$\phi 1 p. 1195 / \phi 1 p.1695$	1,24	$\geq 2-2,5$
2. Коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності	Ліквідні оборотні активи / Поточні зобов'язання	$\phi 1. (p.1195 - p.1100 - p. 1110) / \phi 1 p. 1695$	0,35	$\geq 0,8-1$
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції / Поточні зобов'язання	$\phi 1 (p. 1160 + p.1165) / \phi 1 p. 1695$	0,16	$\geq 0,2-0,25$

Джерело: розраховано автором на основі даних [7;33]

Розрахувавши та проаналізувавши значення коефіцієнтів ліквідності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» в 2023 році (табл.2.3), можна відмітити наступне:

1. На кожну гривню поточних зобов'язань припадає 1 грн 24 коп. оборотних коштів.

2. На кожну гривню поточних зобов'язань припадає лише 35 копійок ліквідних оборотних активів, тобто підприємство нездатне вчасно погасити свої короткострокові зобов'язання на першу вимогу.

3. На кожну гривню поточних зобов'язань припадає 16 копійок грошових коштів. Підприємство може погасити 16% поточних зобов'язань негайно.

На кредитоспроможність підприємства також прямо впливає рентабельність – комплексний відносний показник, який характеризує фінансово-економічну ефективність діяльності підприємства з точки зору отримання прибутку, відображає ефективність вкладеного капіталу або спожитих ресурсів. Оптимальний рівень рентабельності має забезпечити підприємству сталий розвиток та процвітання [15].

Таблиця 2.4

Коефіцієнти рентабельності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА»
в 2023 році

Показник	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Фактичне значення
1. Рентабельність капіталу	Чистий прибуток / середньорічна вартість капіталу	$\text{ф2 р.2350 або р. 2355} / (\text{ф1 (р.1300(гр.5) + р.1300(гр.6)):2})$	-0,07
2. Рентабельність продажу	Чистий прибуток / чиста виручка від реалізації	$\text{ф2 р.2350 або 2355} / \text{ф2 р. 2000}$	-0,05
3. Рентабельність господарської діяльності	Чистий прибуток / витрати	$\text{ф2 р.2350 або 2355} / \text{ф2 (р.2050+2130+2150+2180+2250+2255+2270+2300)}$	0,05

Джерело: розраховано автором на основі даних [7;33]

Отримані показники рентабельності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» в 2023 році (табл.2.4) свідчать:

1. Показник рентабельності капіталу підприємства свідчить про від'ємну дохідність використання капіталу, тобто підприємство зазнало збитків і не змогло ефективно використати власний капітал для генерування прибутку.

2. Рентабельність продажів вказує, що на кожну гривню виручки припадає збиток у розмірі 5 копійок, що вказує на неефективність операційної діяльності та/або завищену собівартість продукції.

3. Підприємство має незначний рівень прибутковості господарської діяльності, а саме 5 копійок прибутку на 1 гривню витрат.

Таким чином, проведений аналіз фінансової звітності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» вказує на незадовільний рівень кредитоспроможності даного суб'єкта господарювання. Ця проблема обумовлена кількома факторами, зокрема недостатньою фінансовою стійкістю в довгостроковій перспективі, залежністю від зовнішніх джерел фінансування, неспроможністю погашати поточні та короткострокові зобов'язання на першу вимогу, недоотримання потенційного прибутку. Причинами чистого збитку підприємства та негативних грошових потоків від операційної діяльності у 2023 році були витрати, пов'язані із списанням запасів, знищених в результаті обстрілу зі сторони російської федерації.

Оскільки загальна оцінка кредитоспроможності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» на основі аналізу фінансової звітності показала гірші результати, ніж очікувалось для досягнення мети роботи й підбиття підсумків слід розрахувати інтегральний показник фінансового стану боржника та визначити його клас.

Згідно з Постановою НБУ №351 від 30 червня 2016 року «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» (редакція від 25.02.2025), банк здійснює оцінку фінансового стану боржника – юридичної особи шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника [38].

Формула логістичної моделі розрахунку інтегрального показника має наступний вигляд:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i, \quad (2.1)$$

де Z – інтегральний показник;

x_i - показник, розрахований за даними фінансової звітності підприємства;

β_i - коефіцієнт логістичної моделі, що визначається з урахуванням вагомості показник;

β_0 - вільний член логістичної моделі, значення якого встановлює НБУ.

Величини x_i , β_0 , β_i щороку актуалізуються Національним банком України на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб.

Таблиця 2.5

Визначення типу суб'єкта ТОВ «КОТРЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» за розміром

Показники	Фактичний показник		Нормативні значення		
	Розрахунок	Значення	Для суб'єктів мікро-підприємства - ю.о.	Для суб'єктів малого підприємства - ю.о.	Для суб'єктів великого підприємства
Середня кількість працівників за звітний період, осіб	–	116	≤ 10	≤ 50	> 250
Річний дохід, еквівалент млн. євро за середньорічним курсом НБУ	$(p.2000 + p.2120 + p.2200 + p.2240) : 39,56$	122,65	≤ 2	≤ 10	> 50

Джерело: розраховано автором на основі даних [33]

Відмітимо, що за Постановою модель розрахунку інтегрального показника боржника – юридичної особи обирається залежно від виду його економічної діяльності, визначеного на підставі наданого ним розшифрування даних графі 2000 форми №2 (2-м, 2-мс) «Звіт про фінансові результати» Положень (стандартів) бухгалтерського обліку за останній звітний рік, а також з огляду на розмір такого підприємства. ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» за видом економічної

діяльності відноситься до секції А «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство». Для визначення розміру юридичної особи відповідно до Господарського Кодексу України проаналізувати середньорічну кількість працівників та дохід підприємства. Суб'єкти господарювання, які не відповідають нормативним значенням відповідно до Кодексу належать до суб'єктів середнього підприємництва і саме до цього типу відноситься досліджуване підприємство.

Отже, зважаючи на те, що юридична особа є суб'єктом середнього підприємства, що належить до секції А, для розрахунку інтегрального показника даного боржника використовуватиметься наступна формула логістичної моделі:

$$Z = 2,599 + 0,451X_2 + 0,637X_5 + 0,529X_8 + 0,362X_9 + 0,756X_{11} \quad (2.2)$$

Щоб визначити значення показника X_i даної логістичної моделі необхідно розрахувати фінансові коефіцієнти та встановити діапазони отриманих величин, відповідно до додатка 7 Постанови НБУ №351. Результати розрахунків фінансових показників, що використовуються для обчислення інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи, наведені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Розрахунок фінансових показників, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи

Фінансовий показник	Характеристика	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку для великого або середнього підприємства	Значення показника, %
1. K_2 - показник загальної ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів	Оборотні активи / Поточні зобов'язання і забезпечення	(ф. 1 р. 1125 + р. 1100 + р. 1110 + р. 1165 гр. 4) / ф. 1 р. 1695 гр. 4	108,3
2. K_5 - показник оборотності запасів	Період повного обороту запасів	Запаси / Собівартість реалізованої продукції	((ф. 1 р. 1100 + р. 1110 гр. 4) · 365) / ф. 2 р. 2050 гр. 3	21 871,4

Продовження таблиці 2.6

Фінансовий показник	Характеристика	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку для великого або середнього підприємства	Значення показника, %
3. K_8 - показник оборотності кредиторської заборгованості	Період повного обороту кредиторської заборгованості	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги / Собівартість реалізованої продукції	(ф. 1 р. 1615 гр. 4 х 365) / ф. 2 р. 2050 гр. 3	16 361,6
4. K_9 - показник рентабельності операційної діяльності	Ефективність операційної діяльності підприємства	Фінансовий результат від операційної діяльності/ Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	(ф. 2 р. 2190 - р. 2195 гр. 3) / (ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3)	-006,5
5. K_{11} - показник покриття боргу чистим доходом	Спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності	Чисті короткострокові та довгострокові зобов'язання/ Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	(ф. 1 р. 1510 + р.1515 + р.1600 + р.1610 – р.1165 гр.4) / (ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3)	-007,8

Джерело: розраховано автором на основі даних [33;38]

З огляду на розраховані значення фінансових коефіцієнтів можемо визначити значення показників X_i логістичної моделі та обчислити інтегральний показник (табл.2.7)

Проведені розрахунки свідчать, що інтегральний показник боржника – юридичної особи ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» становить 2,755. Оскільки це значення входить у проміжок [2,45;3,12], можна дійти висновку, що даний боржник має бути віднесений до 4 класу (табл.2.8).

Кредитування осіб, які належать до 4 класу, пов'язане з помірним ризиком для банківської установи, адже він рівновіддалений від найкращого та найгіршого класів – 1 і 9 відповідно. Середній ризик передбачає, що фінансова діяльність підприємства

переважно задовільна, хоча спостерігається тенденція до погіршення, яка потребує більш детального контролю.

Таблиця 2.7

Розрахунок інтегрального показника боржника – юридичної особи ТОВ
«КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА»

Група видів економ. д-ті	Інтегральний показник		Фінансові показники (Кі)		Діапазони фін. показників	Мінімальне значення діапазону (Кі min)	Максимальне значення діапазону (Кі max)	Показники (Хі)	
	Модель	Значення	Назва	Значення				Назва	Значення
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	$Z = 2,599 + 0,451X_2 + 0,637X_5 + 0,529X_8 + 0,362X_9 + 0,756X_{11}$	2,755	K ₂	108,3%	3	80,81%	111,94%	X ₂	-0,1756
			K ₅	21 871,4%	3	18 833,8%	25 755,1%	X ₅	0,327
			K ₈	16 361,6%	5	Дорівнює або більше ніж 8 878,9%		X ₈	-0,911
			K ₉	-006,5%	1	Менше ніж 0,7%		X ₉	-1,452
			K ₁₁	-007,8%	1	Менше ніж -0,62%		X ₁₁	1,3689

Джерело: розраховано автором на основі даних [33;38]

Імовірність дефолту для позичальників 4 класу складає 4,9-9%. Ситуацію погіршує незадовільна оцінка кредитоспроможності ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» на підставі його фінансової звітності, хоча необхідно врахувати, що на збитковість підприємства вплинуло знищення запасів в наслідок обстрілу.

Таблиця 2.8

Визначення класу боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства за інтегральним показником

Види економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами									
	значення	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
Сільське господарство, лісове господарство	Більше або дорівнює	4,46	3,79	3,12	2,45	1,77	1,1	0,43	-0,24	-

та рибне господарство - секція А	Менше ніж	-	4,46	3,79	3,12	2,45	1,77	1,1	0,43	-0,24
----------------------------------	-----------	---	------	------	------	------	------	-----	------	-------

Джерело: Постанова №351[38]

Таким чином, можна підсумувати, що кредитування ТОВ «КОРТЕВА АГРИСАЄНС УКРАЇНА» має значний рівень ризику, однак причиною цього є в більшій мірі можливість знищення запасів, складів, окупація земель у власності підприємства тощо, тому при усуненні військових чинників ТОВ «КОРТЕВА АГРИСАЄНС УКРАЇНА» має можливість стати надійним позичальником.

Висновок до розділу 2

У другому розділі було здійснено повний аналіз ринку кредитування сільськогосподарських підприємств, зокрема на прикладі діяльності ПАТ «БАНК ВОСТОК». В ході дослідження ринку кредитування сільськогосподарських підприємств було виявлено позитивну динаміку зростання обсягів кредитування галузі впродовж 2020-2024 років. Особливо стрімке зростання відбулось у 2022 році, що вказує на збільшення необхідності в ресурсах у період нестабільності. Однак разом зі збільшенням обсягів кредитування відбулось і зростання частки непрацюючих кредитів, найвищий рівень NPL був зафіксований у 2023 році, що може бути наслідком дії як зовнішніх факторів так і внутрішніх. Аналіз кредитів сільськогосподарських підприємств в розрізі термінів погашення виявив, що найбільший попит мають коротко- та середньострокові кредити основними завданнями яких є: покриття потреби у обігових коштах, забезпечення посівної кампанії, оновлення знаряддя праці тощо. Окремо варто зазначити зростання середніх відсоткових ставок в цілому по системі за кредитами наданими сільськогосподарським підприємствам і у вересні 2024 році показник складав 17,9 відсотків, що значно вище середнього показника по всіх галузях економіки і тим

самим створюється додатковий фінансовий тиск на агровиробників та знижують їхню здатність обслуговувати кредити, що ще раз підтверджує необхідність Державних програм для агросектору.

Було проведено розгляд кредитної політики ПАТ «БАНК ВОСТОК» у розрізі кредитування сільськогосподарських підприємств. Банк має чітко сформовану систему управління кредитними ризиками, яка аналізує всі етапи ведення кредиту суб'єкта господарювання: від ідентифікація до моніторингу та контролю. Варто зазначити, що Банк активно впроваджує інструменти підтримки сільськогосподарських підприємств: програми субсидування процентних ставок від Держави, співпраця з Фондом часткового гарантування кредитів, підключення до Державного аграрного реєстру тощо. Велика кількість програм для сільськогосподарських підприємств надає можливість отримати фінансування як мікропідприємствам, так і малим, середнім та великим підприємствам.

Розрахунок кредитоспроможності на прикладі ТОВ «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА» показав, що для правильного розрахунку ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств необхідно використовувати: аналіз фінансового результату підприємства, галузеву специфіку та макроекономічні умови, що дозволить приймати обґрунтовані рішення та знижувати ймовірність виникнення проблемної заборгованості.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОЦІНКИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Міжнародний досвід оцінки ризиків кредитування підприємств сільського господарства

Перш за все для правильного застосування міжнародного досвіду у діяльності з оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств України необхідно порівняти умови діяльності з іншими країнами. Порівняємо річні темпи зростання доданої вартості в сільському господарстві в різних країнах.

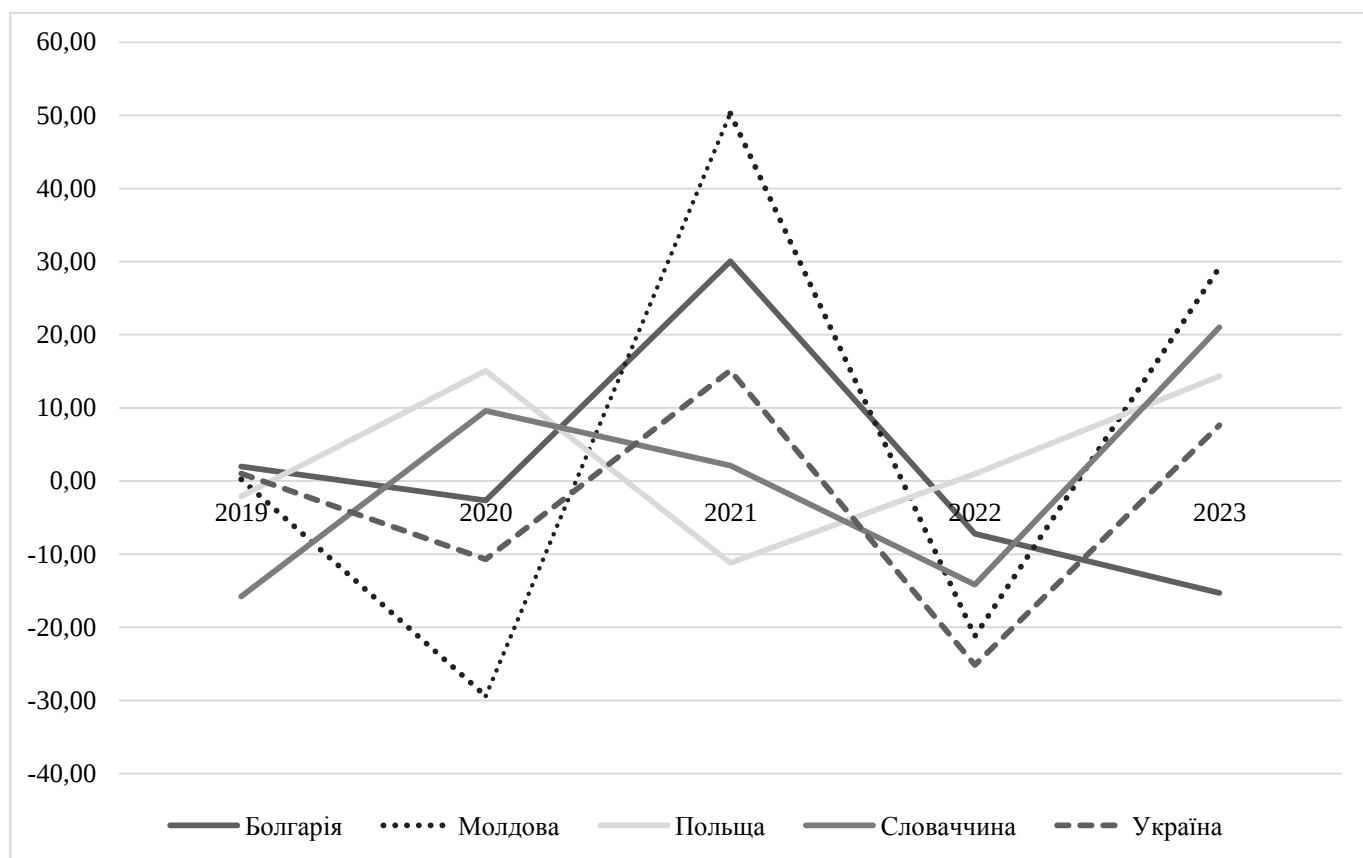

Рис.3.1. Динаміка річного темпу зростання доданої вартості в сільському господарстві в країнах Східної Європи та України з 2019 по 2023 роки, %

Джерело: складено автором на основі [62]

Динаміка річного темпу зростання доданої вартості в сільському господарстві в країнах Східної Європи та України за період з 2019 по 2023 роки (рис.3.1) ілюструє суттєві коливання показника, що свідчить про високий рівень нестабільності в аграрному секторі. У 2019 році показники майже усіх досліджуваних країн коливались на рівні нуля у 2020 році відбулись суттєві зміни, і у держав, що у 2019 році мали від'ємний показник зазнали значного зростання, а у країн з позитивним або нульовим значенням відбулось суттєве падіння, таким чином Молдова зазнала найбільшого падіння з показником – 30%, а річний темп зростання доданої вартості в сільському господарстві в Україні становив -11%. У 2021 році було зафіксовано суттєве зростання аналізованого показника майже у всіх країнах і найбільший рівень був у Молдови +50%, Болгарії +30%, а України +15%. Аналіз показників у 2022 та 2023 році знову демонструє тенденцію від падіння до зростання у наступному році, проте в ці періоди такі коливання відбувалися більш плавно. Отриманий результат дає можливість говорити про циклічність розвитку сільського господарства.

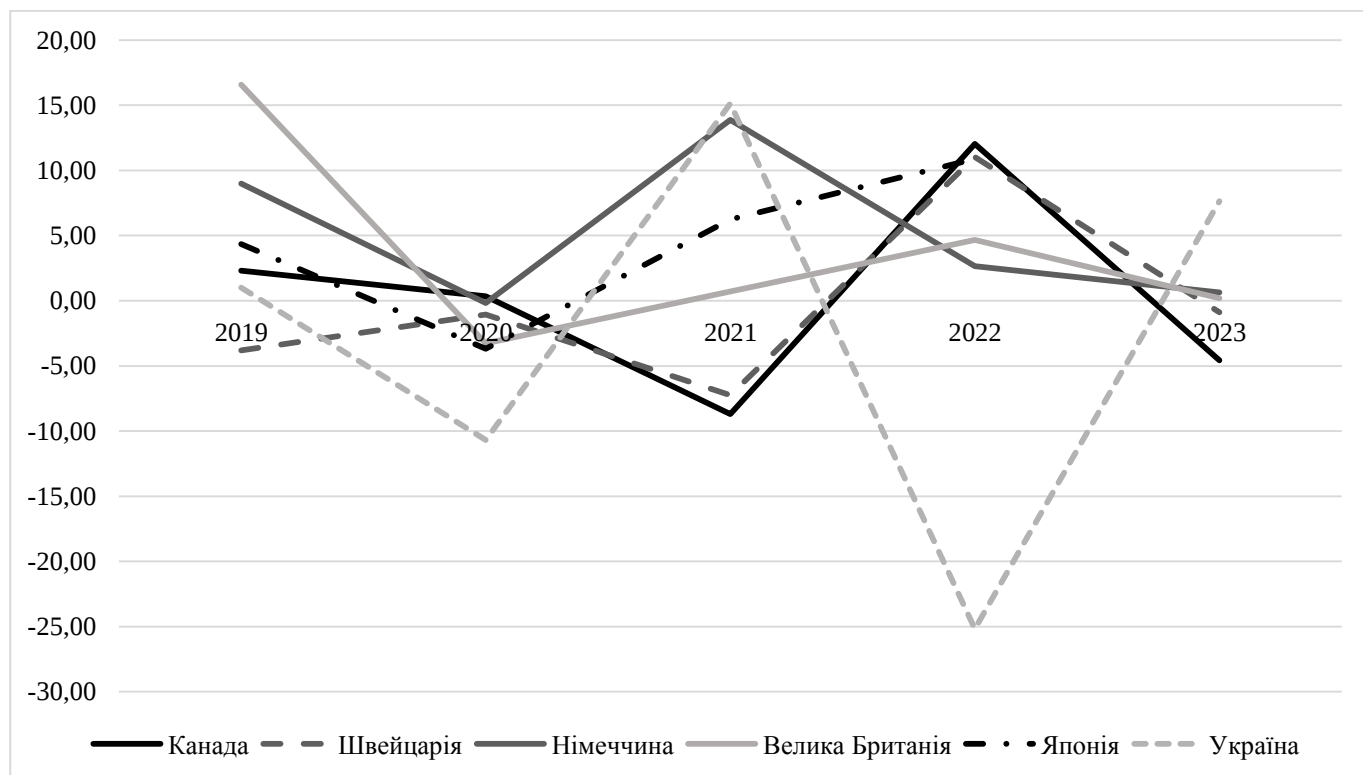

Рис.3.2. Динаміка річного темпу зростання доданої вартості в сільському господарстві в розвинених країнах та Україні з 2019 по 2023 роки, %

Джерело: складено автором на основі [62]

Проаналізуємо волатильність аграрного сектору в умовах розвинутої економіки та порівняємо ці тенденції з аналогічним показником країн Східної Європи (рис.3.2). Характер поведінки аналізованого показника у розвинених країнах та країнах Східної Європи є таким самим: простежується циклічність зростання та падіння у наступні роки, однак амплітуда таких коливань у розвинених країнах значно менша, так найменше значення було зафіксовано у 2021 році в Канаді -9%, а найбільше значення у 2019 році у Великій Британії +17%.

Для більш комплексного порівняння ситуації України із іншими країнами проаналізуємо деякі індикатори, які розраховує Світовий банк. Для аналізу будуть показані дані України та світу в цілому, що розраховується як середнє значення по всіх країнах світу.

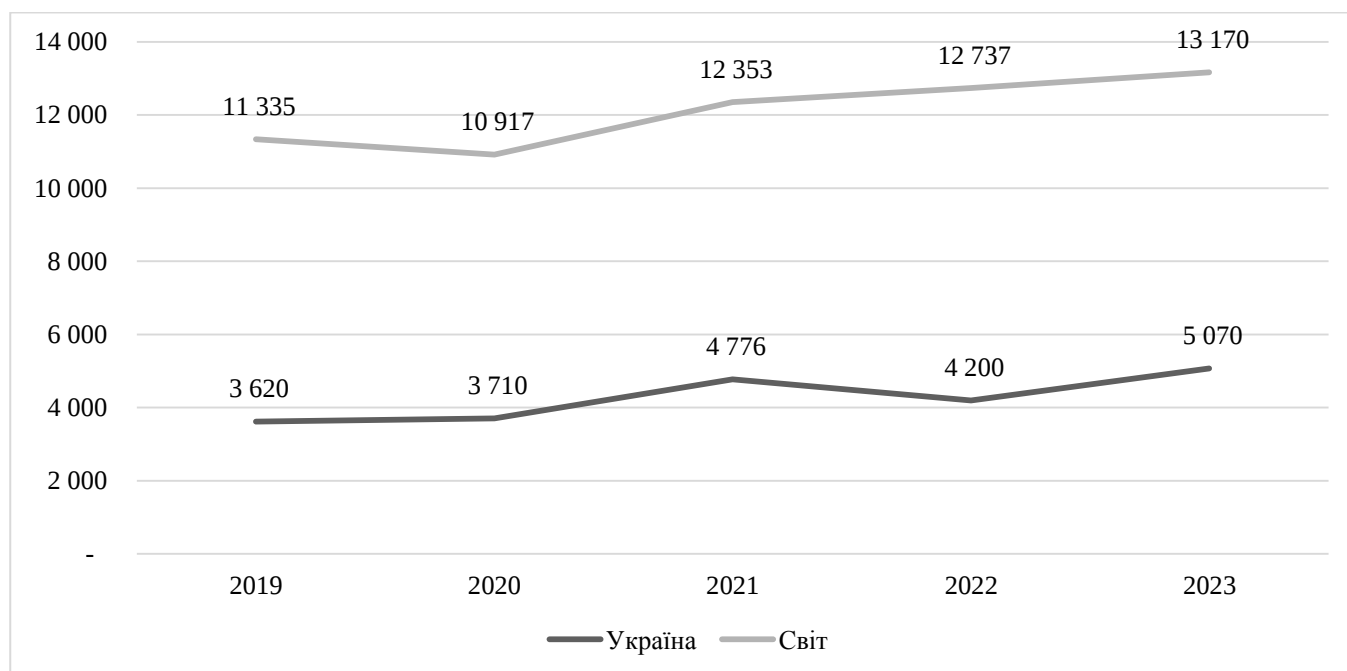

Рис.3.3. Щорічний ВВП на душу населення у 2019-2023 рр., у доларах США

Джерело: складено автором на основі [62]

Аналіз порівняння валового внутрішнього продукту на душу населення України та середньосвітовий вказав на суттєву різницю між значеннями показника, в середньому рівень ВВП в Україні у 3 рази менший за середньосвітовий (рис.3.3). Однак тенденція змін показника є схожими між собою, окрім 2022 року, коли

показник ВВП України зазнав зменшення через військове вторгнення. Подібність змін може свідчити про високу залученість України у глобалізацію, через що на рівень ВВП впливають не тільки внутрішні чинники, а й зовнішні, макроекономічного масштабу.

Дослідження зміни інфляції у період з 2019 до 2023 років (рис.3.4) виявило суттєві коливання показника в Україні з мінімальним значенням 2,73% у 2020 році і до максимального 20,18% у 2022 році. У 2023 році відбулось суттєве зниження рівня інфляції, що суттєво пов'язано із успішною монетарною політикою НБУ. Світовий темп інфляції був більш стабільним, на рівні 2-3%, хоча у 2022 році досяг відмітки 7,93%.

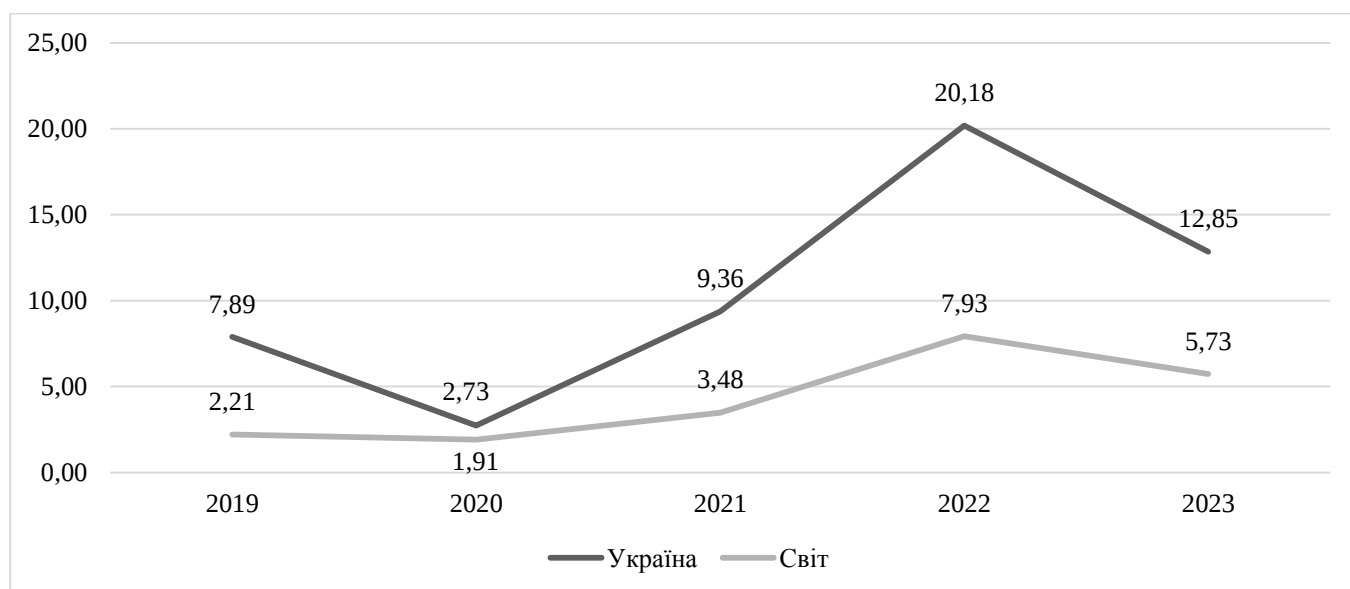

Рис.3.4. Рівень інфляції за період з 2019 до 2023 роки, %

Джерело: складено автором на основі [62]

Показник відсотку військових витрат від загальних державних витрат (рис.3.5) показує на стабільність витрат на воєнну техніку, озброєння та навчання солдат у світі в період 2019-2023 років на рівні 6%. В Україні аналізований показник до 2021 року включно залишався на рівні 9-8%, а у 2022 і 2023 роках становив 39% та 58% відповідно. Різке зростання витрат з державного бюджету на військові потреби може свідчити про недостатній рівень бюджетних коштів у інших галузях, як ми раніше

розглядали у другому розділі, була припинена значна кількість програм фінансування для сільськогосподарських підприємств.

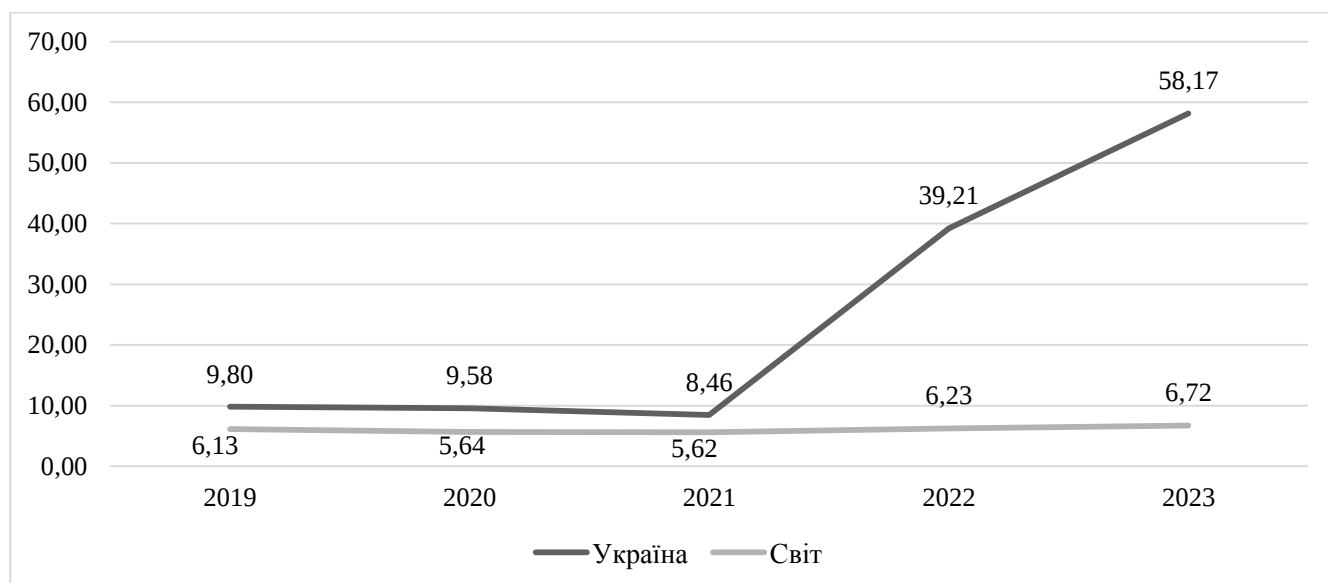

Рис.3.5. Відсоток військових витрат від загальних державних витрат за 2019-2023рр., %

Джерело: складено автором на основі [62]

Дослідження відсотку сільськогосподарських земель від загальної площі земель у володінні держави (рис.3.6) вказує на високий рівень сільськогосподарських земель в Україні (71,3%) в порівнянні з середньосвітовим (37%), що акцентує важливість фінансування сільськогосподарських підприємств в Україні.

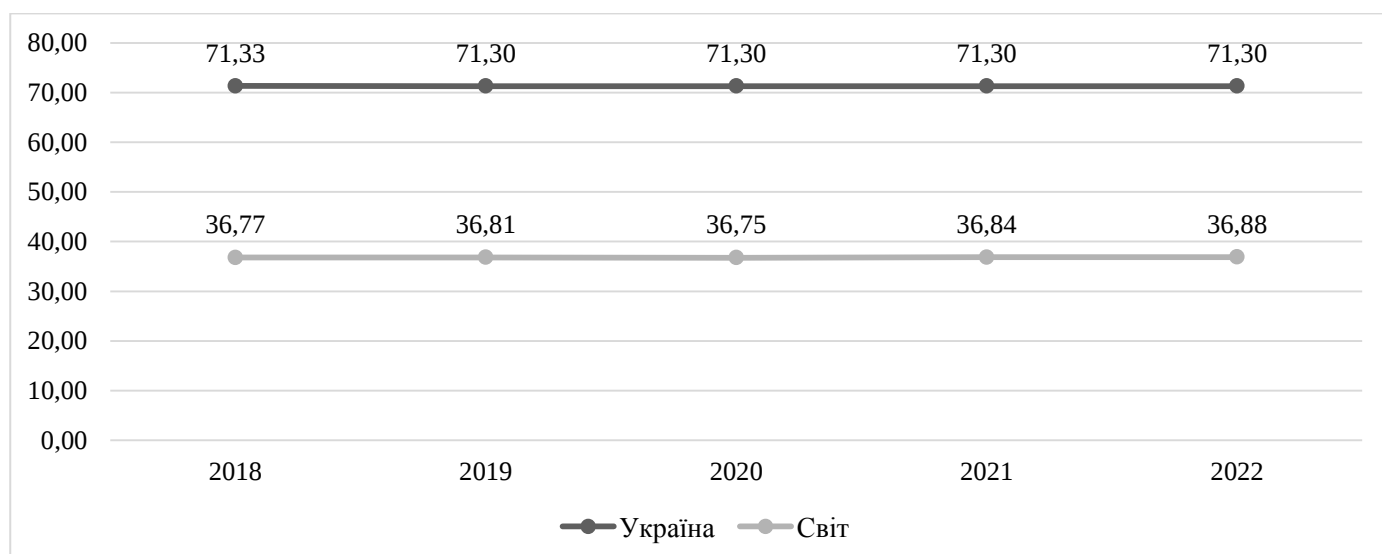

Рис.3.6. Відсоток сільськогосподарських земель від загальної площі земель держави у 2018-2022 роки, %

Джерело: складено автором на основі [62]

Однак приріст сільського населення в Україні протягом усього аналізованого періоду з 2019 по 2023 роки (рис.3.7) приймає негативне значення, особливо високого рівня було досягнуто у 2022 та 2023 роках -8 та -9 відповідно. Така різка зміна показника підкреслює глибину демографічної кризи у сільських регіонах України зумовлену впливом війни, міграційними процесами та соціально-економічною нестабільністю. Світова тенденція даного показника залишалась позитивною до 2020 року, хоча і незначною, в подальшому приріст сільського населення набув незначного від'ємного значення. Це свідчить про поступове скорочення темпів зростання сільського населення на глобальному рівні, ймовірно, через урбанізацію.

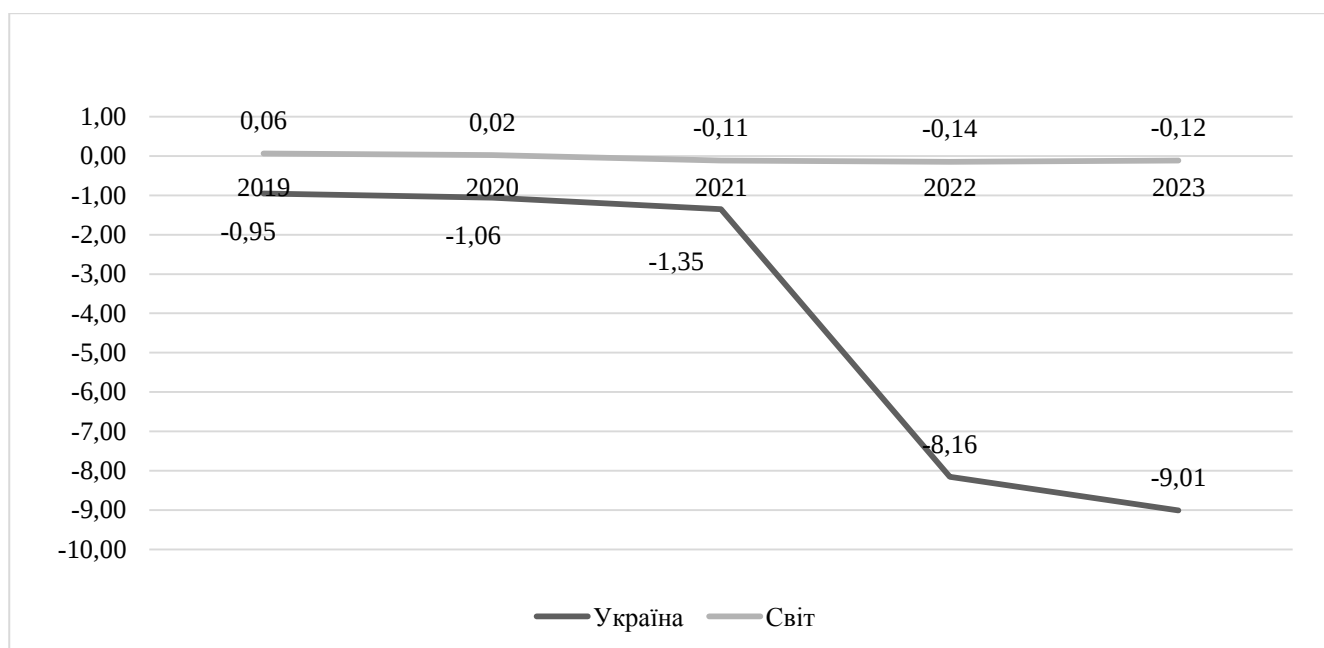

Рис.3.7. Приріст сільського населення у період з 2019 по 2023 роки, %

Джерело: складено автором на основі [62]

Порівняння показника зайнятості в Україні та середньосвітового рівня вказує на суттєву різницю: зайнятість в Україні у сільській галузі у два рази менша ніж по світу. Разом з інформацією про кількість сільськогосподарських земель у відсотковому співвідношенні до загальної кількості землі держави, коли було

виявлено, що в Україні даний показник в двічі більше світового рівня можна говорити про суттєву недостатність робочої сили у сільському господарстві.

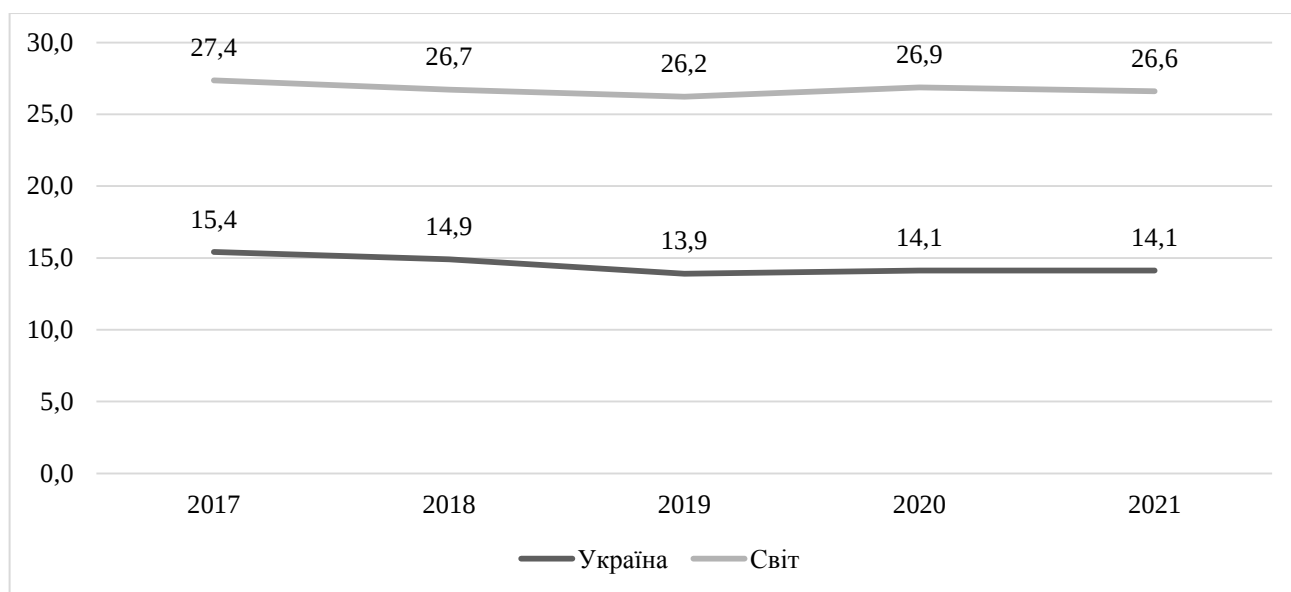

Рис.3.8. Зайнятість населення у сільському господарстві за 2017–2021 рр., %

Джерело: складено автором на основі [62]

Отже, аналіз усіх вищезазначених індикаторів свідчить про підвищені ризики кредитування сільськогосподарських підприємств України у порівнянні з іншими країнами, що зумовлено сукупністю економічних, політичних і безпекових чинників.

Світовий банк використовує уніфікований підхід до оцінки ризиків в аграрному секторі, що застосовуються у більш ніж 20 країнах світу. ASRA (Agricultural Sector Risk Assessment) є основою для розробки державної стратегії управління ризиками та є інструментом підтримки прийняття рішень. Основною перевагою такого підходу є висока адаптивність моделі, бо дана методика не є універсальним шаблоном, а передбачає гнучке застосування під особливості кожної окремої держави.

Таблиця 3.1

Методика проведення ASRA: міжнародний операційний підхід Світового банку

Етап	Ключове питання	Опис дій	Методи збору інформації
1. Ідентифікація ризиків	Які основні аграрні ризики	Визначення виробничих, ринкових та галузевих	Статистика урожайності;

	існують в країні?	ризиків	хронологія подій; інтерв'ю з експертами
2.Аналіз рішень	Які оптимальні рішення для управління ключовими ризиками?	Розробка переліку можливих заходів та застосування фільтрів оцінки ефективності: вартість, доцільність, масштаб впливу	Опитування стейкхолдерів; аналіз кейсів інших країн

Продовження таблиці 3.1

Етап	Ключове питання	Опис дій	Методи збору інформації
3.Виявлення прогалин	Які слабкі місця існують у поточній системі управління ризиками?	Аналіз політики інституцій та фінансових механізмів	SWOT-аналіз сектору; оцінка спроможності
4.План дій	Який шлях до зменшення вразливості сектору?	Формування стратегії та бюджетного плану реалізації	Консультації з урядом та фінансовими організаціями; розробка плану дій

Джерело: складено автором на основі [64, с.13-15]

У різних країнах існують свої методи для оцінки ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств, розглянемо які методи використовуються в Україні, США та Німеччині (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Методи оцінки ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств у різних країнах

Країна	Методи оцінки ризиків	Особливості методу
Україна	Постанова НБУ №351 встановлює регуляторно-нормативний підхід до оцінки кредитних ризиків.	У даному методі застосовуються Базельські підходи. Може застосовуватись як на індивідуальній так і груповій основі. Банк використовує історичні дані, поточні умови та макроекономічні очікування для вирахування можливих збитків. Дана модель враховує галузь, в якій позичальник здійснює свою діяльність, в нашому випадку в секції А «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство». В залежності від секції змінюється модель розрахунку інтегрального показника боржника та впливає на визначення класу боржника, також змінюється діапазон значень коефіцієнта PD боржника.
США	«5C», FICO-скоринг, USDA (ERS, NASS)	Метод «5C» ґрунтується на оцінці репутації позичальника, ступені відповідальності, готовності і бажанні сплатити борг; використовує ретельний аналіз доходів та

		витрат позичальника і перспективи їхнього розвитку в майбутньому; береться до уваги капітал і майно позичальника; забезпечення та діловий клімат у країні. Іноді додатково застосовується шосте «С» – моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідності його стандартам банку.
--	--	--

Продовження таблиці 3.2

Країна	Методи оцінки ризиків	Особливості методу
США	«5C», FICO-скоринг, USDA (ERS, NASS)	Скорингова система FICO представляє особистий кредитний рейтинг позичальника від 300 до 850 чим більший рейтинг, тим більша ймовірність, що позичальник вчасно погасить свої борги. Оцінювання відбувається в п'яти областях: історія платежів, поточний рівень заборгованості, тип кредиту, тривалість кредитної історії та нові кредитні рахунки. Economic Research Service (ERS) передбачає тенденції та нові проблеми в сільському господарстві, продовольстві, навколишньому середовищі та сільській місцевості Америки та проводить високоякісні об'єктивні економічні дослідження для прийняття рішень. National Agricultural Statistics Service (NASS) проводить дослідження сільськогосподарської галузі та готує об'єктивні своєчасні статистичні звіти для прийняття рішень.
Німеччина	COPF, Fi-compass	COPF є комплексною методикою оцінки кредитоспроможності, що інтегрує фінансові, операційні, ринкові та стратегічні фактори. Fi-compass – це спільна ініціатива Європейської комісії та Європейського інвестиційного банку завдяки якій вдалось проаналізувати фінансове середовище, в якому працюють фермери та переробники у 24 країнах ЄС. Звіт містить висновки для кожної конкретної держави щодо вдосконалення існуючих інструментів та створення нових.

Джерело: складено автором на основі [38;46;58;60]

3.2 Удосконалення процесу оцінювання кредитного ризику сільськогосподарських підприємств

Оцінювання кредитного ризику сільськогосподарських підприємств ускладнюється рядом причин, однією з яких є недостатня прозорість у фінансових потоках компанії. Велика кількість малих сільськогосподарських підприємств не веде правильно бухгалтерських облік підприємства або через недостатню обізнаність у цій сфері, або спеціально для зменшення податкового навантаження. Малі та середні сільськогосподарські підприємства можуть здійснювати значну кількість операцій у готівковій формі або через неформальні угоди, що ускладнює відстеження реальних грошових потоків і призводить до недостовірної звітності. Сезонність виробництва призводить до нерівномірного надходження коштів, що ускладнює оцінку платоспроможності підприємства на певний проміжок часу. Однією з ключових проблем для рівня кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств є низька ліквідність активів, які вони можуть запропонувати в якості застави, бо техніка, якою вони володіють часто має великий знос як фізичний, так і моральний, а земля сільськогосподарських виробників, не може виступати предметом застав. Наступним ускладненням для отримання кредиту сільськогосподарським підприємствам є використання багатьма банками шаблонних підходів до оцінювання ризиків, через що не враховуються особливості галузі, в якій позичальник здійснює свою діяльність, що не дозволяє оцінити об'єктивну кредитоспроможність підприємства. Недостатня кількість інформації та аналітичних звітів про діяльність у сільськогосподарській галузі ускладнює можливість побудови адекватних моделей оцінки ризиків для аграрного сектора.

Існують орієнтовні процентні значення впливу різних факторів при прийнятті рішень щодо кредитування підприємства, відповідно яких: достовірність наданих даних про діяльність підприємства та ціль, на яку планується направити залучене фінансування – 25%; ділова репутація позичальника – 20%; досвід роботи фермера в агробізнесі – 20%; фінансовий стан сільськогосподарського підприємства -15%; рівень застосування новітніх технологій – 15%; заставне майно – 5% [28].

Враховуючи весь вищезазначений аналіз оцінки кредитування сільськогосподарських підприємств можна зробити висновок, що оцінка ризиків

агropідприємств потребує системного підходу, який буде враховувати не лише фінансові показники позичальника, а й галузеві, організаційно-економічні та зовнішні фактори, для цього буде доцільним створення багатофакторної моделі (табл.3.3). У процесі формування моделі важливим етапом є оцінка важливості факторів, які відображають різні аспекти діяльності позичальника. Розроблена багатофакторна модель передбачає оцінювання сільськогосподарських підприємств за п'ятьма факторами: фінансовий, виробничо-операційний, кліматично-природний, військово-політичний, організаційно-управлінський. Визначення ваги фактора базується на принципах системного аналізу, враховуючи як значущість окремих факторів так і їх взаємозалежність та вплив на кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства. Оскільки фінансові показники завжди були основою для оцінювання платоспроможності, то і в нашій моделі цей показник має найбільшу важливість, однак зважаючи на особливі риси сільськогосподарських підприємств (сезонність, недостатня прозорість ведення бухгалтерського обліку, велику частку готівкових розрахунків), які знижують якість аналітичних значень, було прийнято рішення встановити ставкою важливості 30%. Виробничо-операційний блок здійснює оцінку ефективності агровиробництва (урожайність, стан основних засобів тощо) оскільки в порівнянні з фінансовими показниками виробничі показники є менш маніпулятивними і може відображати реальний стан господарської діяльності оцінка важливості даного блоку становить 25%. Оскільки наша модель має враховувати усі особливості діяльності сільськогосподарських підприємств було вирішено додати кліматично-природний фактор, тому що екстремальні погодні явища, такі як повені, посухи, урагани тощо можуть призвести до повної втрати урожаю. Незважаючи на неможливість вплинути на погоду все ж таки через географічну диверсифікацію та страхування врожаю можна суттєвим чином зменшити можливі збитки, через це блок було оцінено у 15% важливості. Під час повномасштабного вторгнення надзвичайної важливості для продовження ведення господарської діяльності стала близькість до зон бойових дій та шляхи збути виготовленої продукції. Оскільки ризики руйнування складів, елеваторів, окупації території, мінування земель, зміни логістичних шляхів збуту товарів,

доступ до зернових коридорів може відігравати суттєву ролі у платоспроможності сільськогосподарського підприємства, їх важливість визначена на рівні 15%. Останнім фактором, досліджуваним у моделі, є організаційно-управлінський, оскільки якість побудови комунікації начальників з робітниками та вміння керівництва швидко реагувати на будь-які зміни як в зовнішньому так і внутрішньому середовищі може відігравати ключову роль у період невизначеності. Також у цьому блоці досліджується можливість сільськогосподарських підприємств вести довгострокову співпрацю з клієнтами, цей блок оцінюється у 15%.

Таблиця 3.3

Багатофакторна модель оцінки ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств України

Фактори	Складові розрахунку	Оцінка важливості
Фінансовий блок	Коефіцієнт ліквідності; рентабельність господарської діяльності; коефіцієнт фінансового ризику; грошовий потік	30%
Виробничо-операційний блок	Рівень диверсифікації виробництва; середній рівень врожайності; відсоток зношеності основних засобів	25%
Кліматично-природний блок	Якість ґрунтів; рівень агрокліматичного ризику; доступ до водних ресурсів	15%
Військово-політичний блок	Географічна близькість до зони бойових дій; логістика збуту	15%
Організаційно-управлінський блок	Досвід та репутація керівництва; наявність довгострокових контрактів	15%

Джерело: розроблено автором

Даний метод розрахунку буде оцінюватись за бальною шкалою по кожному блоку, відповідно до важливості, таким чином фінансовий блок з важливістю 30% може надати позичальнику від 0 до 30 балів в залежності від фінансових показників, в свою чергу за виробничо-операційний блок з важливістю 25% може виставити позичальнику від 0 до 25 балів тощо. Максимальний бал – 100.

Таблиця 3.4

Оцінка рівня ризикованості кредитування сільськогосподарського підприємства відповідно до розробленої багатофакторної моделі

Сума балів	Рівень ризику не повернення позики
------------	------------------------------------

80-100	Низький
60-79	Помірний
40-59	Високий
Менше 40	Критичний

Джерело: розроблено автором

Запропонована багатфакторна модель має перелік переваг, які включають зручність, актуальність, врахування специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств тощо. Модель заснована на міждисциплінарному аналізі, що враховує фінансові, виробничі, політичні, кліматичні та управлінські показники діяльності сільськогосподарських підприємств, що дозволяє сформулювати об'єктивну думку щодо кредитоспроможності позичальника в порівнянні з традиційним підходом до оцінювання кредитного ризику, що концентрується в більшій мірі на аналізі бухгалтерської звітності. Дана модель також є дуже адаптивною до зовнішніх факторів за допомогою рівня оцінки важливості можна як збільшувати важливість окремого напрямку аналізу, так і зменшувати. Наприклад у післявоєнний період вплив військово-політичного блоку може бути зменшено з 15% до 5%. Орієнтація моделі на галузеві ризики сільськогосподарських підприємств підвищує точність розрахунку ризиків саме для аграрного сектору. Використання простої та зрозумілої моделі як для кредитора, так і для позичальника підвищує ефективність комунікації з приводу отримання кредиту і надає можливість позичальнику заздалегідь зрозуміти за якими факторами буде відбуватися оцінювання кредитоспроможності.

Окрім багатфакторної моделі оцінки ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств для удосконалення процесу кредитування пропонуємо також, в якості вирішення проблеми застави сільськогосподарських підприємств, брати у позичальника для гарантування повернення боргу контракти на поставку сільськогосподарської продукції з передоплатою. Наступним важливим елементом процесу мінімізації ризиків агрокредитування є просвітницька робота з самими сільськогосподарськими виробниками: намагатися диференціювати вирощуваний продукт для зменшення можливих перепадів у доходності; використовувати оптимальний розмір кредитних коштів і не більше чистого

капіталу підприємства для зменшення ризику втрати підприємства; укласти контракти, які заздалегідь гарантують ціну на товар; страхування врожаю.

Отже, основними шляхами усунення недоліків оцінювання кредитування сільськогосподарських підприємств для банків є: розробка кредитної скорингової моделі для аграрного сектору, наймання на роботу у кредитний департамент фахівця в аграрній сфері. Для аграріїв: ведення прозорої фінансової звітності відповідно до бухгалтерських норм, страхування врожаю, диверсифікація продукції. Для держави: створення баз даних про якість ґрунтів.

Висновок до розділу 3

У третьому розділі було проведено комплексне дослідження шляхів оптимізації процесу оцінювання кредитування сільськогосподарських підприємств. Здійснений аналіз охоплював міжнародний досвід оцінювання ризиків, умови, в яких країни здійснюють кредитування сільськогосподарських підприємств тощо. Для кращого розуміння можливості імплементації міжнародного досвіду в український ринок кредитування було здійснено дослідження показників макроекономічного середовища, які прямо або опосередковано впливають на рівень кредитного ризику в аграрному секторі. Рівень інфляції в Україні у 2022 році становив 20%, що значно перевищує аналогічний показник у середньосвітовому розрізі 8%. У 2023 році вдалось досягти суттєвого зниження інфляції до 13%, однак він все одно перевищує світовий рівень. Наступним показником, що суттєво відрізняє умови кредитування в Україні та світі є збільшена частка військових витрат, що призводить до обмеження можливості фінансувати додаткові програми кредитування сільськогосподарських підприємств з бюджету країни. Одним з основних аспектів розділу став аналіз різних методологій, що застосовуються в різних країнах для оцінювання аграрних ризиків. Було досліджено модель ASRA (Agricultural Sector Risk Assessment), яку в своїй практичній діяльності використовує

Світовий банк, перевагою моделі є її гнучкість та можливість адаптації до особливостей кожної держави. Модель виділяє чотири етапи: ідентифікація ризиків, аналіз рішень, виявлення прогалин і розробка плану дій. Порівняння міжнародного досвіду з українською практикою виявило, що основою для оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні є Постанова НБУ №351, яка забезпечує чіткість та передбачуваність оцінки, проте в контексті динамічної зміни зовнішніх загроз (військові дії, зміна клімату, інфляційні коливання) має обмежену гнучкість. У США використовуються різні підходи, такі як «5C», FICO-скоринг, а також аналітика USDA, яка дозволяє формувати прогнози на основі великого масиву даних аграрного сектору. У Німеччині застосовують комплексну модель COPF та ініціативу ЄС Fi-compass, що дозволяє врахувати фінансові, ринкові, екологічні та стратегічні чинники. Важливо зазначити, що найкращі міжнародні практики ґрунтуються на багатовимірному підході, який об'єднує різні джерела інформації, в тому числі якісні показники, що дозволяє краще адаптувати модель під особливості конкретної галузі чи регіону. Зважаючи на це в межах даного дослідження було запропоновано удосконалену багатофакторну модель для оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств, що включає п'ять факторів оцінки кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства: фінансовий, виробничо-операційний, кліматично-природний, військово-політичний та організаційно-управлінський. Кожен із блоків має власну вагу в загальному показнику ризику, що дозволяє об'єктивно оцінити діяльність аграрного підприємства в умовах високої невизначеності. Перевагою запропонованої моделі є адаптивність, простота у використанні та наочність, завдяки бальній системі оцінювання модель може бути легко впроваджена як у внутрішніх процесах банку, так і використана потенційними позичальниками для самостійної оцінки можливості отримання фінансування. Такий підхід підвищує прозорість та покращує якість комунікації між кредитором та позичальником. Окрім удосконалення методів оцінки кредитоспроможності підприємств дослідження вказує на необхідність зміни підходів до забезпечення кредитів. Як один зі шляхів вирішення цієї проблеми було запропоновано дозволити використання як застави контрактів на поставку

сільськогосподарської продукції з передоплатою це дозволить суттєво зменшити вимоги до матеріального забезпечення, що є критично важливим для фермерів, які часто не мають ліквідних активів. Іншим напрямком удосконалення є просвітницька діяльність серед сільськогосподарських виробників. Окрема роль у процесі зниження ризиків належить державі, яка має забезпечити розвиток публічних баз даних аграрного сектору.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі проведено дослідження оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні, було здійснено ґрунтовне теоретичне, аналітичне та практичне дослідження всіх етапів оцінки кредитоспроможності позичальника. Для дослідження практичних аспектів аналізу було взято дані ПАТ «БАНК ВОСТОК» та сільськогосподарське підприємство «КОРТЕВА АГРІСАЄНС УКРАЇНА».

- Проведено комплексне теоретичне, аналітичне та практичне дослідження оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні, що створило комплексне уявлення про природу кредитного ризику в банківській діяльності.
- Кредитний ризик можна вважати найважливішим видом ризиків, який потребує найбільшого аналізу та контролю, він зумовлює не лише стабільність окремих фінансових установ, але й усієї банківської системи, особливо в країнах з нестійким макроекономічним середовищем.
- В роботі розглянуто підходи до класифікації кредитних ризиків, які поділяються на загальні та специфічні.
- Виділено фактори впливу на кредитоспроможності сільського господарства, що розділені на: за джерелом впливу, за можливістю впливу з боку підприємства, за способом вимірювання та за характером.

- Наведено основні методи розрахунку кредитного ризику: фінансово-коефіцієнтний аналіз, скорингові моделі, багатофакторні моделі, комплексні тощо.
- Було визначено важливість фінансування сільськогосподарських підприємств, як в розрізі держави, так і світу.
- Значну увагу приділено особливостям кредитоспроможності аграрних підприємств: сезонності, залежність від природних факторів, обмеженості застави, обмежених диверсифікації, недостатній прозорості фінансової звітності тощо.
- Законодавчо-нормативна база України, в тому числі закони «Про банки та банківську діяльність», «Про заставу», «Про державну підтримку сільського господарства» та інші постанови НБУ створюють базу для процесу управління кредитними ризиками.
- Було здійснено аналіз діяльності банківської системи у галузі сільського господарства та окремо досліджено діяльність ПАТ «БАНК ВОСТОК» щодо кредитування аграрного сектору в період 2020-2024 років. Встановлено, що Банк демонструє стійке нарощення обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств, що свідчить про зростаючу увагу до аграрного сектора. Однак спостерігається зростання ризиків: частка NPL у 2023 році по всій банківській системі сягнула максимального значення, що пов'язано із впливом війни, окупації земель, логістичних проблем, втратою майна тощо.
- Розгляд кредитів сільськогосподарських підприємств в розрізі термінів погашення виявив, що найбільший попит мають коротко- та середньострокові кредити основними завданнями яких є: покриття потреби у обігових коштах, забезпечення посівної компанії, оновлення знаряддя праці тощо.
- Аналіз кредитної політики Банку засвідчив наявність розробленої системи управління ризиками: внутрішні регламенти, ліміти, процедури моніторингу, механізм раннього реагування, моделі оцінки забезпечення.

- ПАТ «БАНК ВОСТОК» активно впроваджує інструменти підтримки сільськогосподарських підприємств: програми субсидування процентних ставок від Держави, співпраця з Фондом часткового гарантування кредитів, підключення до Державного аграрного реєстру тощо.
- Особливого значення набула оцінка ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств за Постановою №351 на прикладі фінансової звітності ТОВ «КОРТЕВА АГРИСАЄНС УКРАЇНА». Незважаючи на наявні збитки та віднесення підприємства до ризикового класу глибший аналіз показав, що збитковість є наслідком форс-мажорів (військові дії та знищення майна), а не системних слабкостей підприємства, що свідчить про необхідність комплексного аналізу з урахуванням контекстуальних факторів.
- Розглянуто міжнародний досвід управління кредитними ризиками та надано низку рекомендацій щодо удосконалення підходів в Україні. Порівняння умов діяльності банків в Україні та у інших країнах дало можливість визначити коректність імплементації міжнародного досвіду, індикаторами було обрано: динаміку річного темпу зростання доданої вартості в сільському господарстві, щорічний ВВП на душу населення, рівень інфляції, відсоток військових витрат, відсоток сільськогосподарських земель, приріст сільського населення, зайнятість населення у сільському господарстві.
- Світовий банк використовує уніфікований підхід до оцінки ризиків в аграрному секторі ASRA, який включає чотири етапи: ідентифікація ризиків, аналіз рішень, виявлення прогалин та план дій.
- Вивчення практик Європейського союзу та США дозволило виділити кілька важливих тенденцій: автоматизація процесу оцінки ризиків, створення національних реєстрів аграрних підприємств, інтеграція індексів кліматичних ризиків.
- Однією з основних пропозицій для покращення оцінювання ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств є впровадження багатфакторної моделі, що буде враховувати галузеві особливості.

Проведене дослідження доводить, що в умовах сучасної економіки аграрний сектор України є критично важливим об'єктом банківського фінансування, але водночас він є найбільш вразливим до зовнішніх та внутрішніх ризиків. Банківські установи повинні змінювати свій підхід до аналізу кредитоспроможності враховуючи не тільки фінансову звітність, а й операційну специфіку, регіональні та кліматичні фактори тощо. Ефективне управління ризиками потребує переходу від шаблонних моделей до інтелектуальних систем, що поєднують класичні підходи з елементами штучного інтелекту, машинного навчання, геоаналітики та експертного оцінювання. Такий підхід дозволить не лише знизити кредитні витрати банків, а й підтримати національну економіку в стратегічно важливому секторі.

Результати дипломної роботи є практично цінними як для банківських аналітиків, так і для менеджменту аграрних підприємств, а запропоновані рекомендації можуть бути використані для вдосконалення системи ризик-менеджменту в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківські операції : підручник / Б. Адамик та ін. ; ред. О. Дзюблюк. 2-ге вид. Тернопіль : ТНЕУ "Екон. думка", 2013. 864 с.
2. Батракова Т.І., Забеліна Д.Ю. Роль банківського кредитування у сільському господарстві України. *Збірник матеріалів Круглого столу «Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»*, м. Запоріжжя, 21 трав. 2024 р. С. 117–120.
3. Білоченко А.М. Кредитування аграрного сектору України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-3>.
4. Вдовенко Л.О. Економічна сутність та значення кредитоспроможності підприємств. *Облік і фінанси*. 2012. № 1. С. 108–111. URL: <https://tinylink.info/--gV>.
5. Виговський В. Г. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання комерційними банками. *Облік і фінанси*. 2012. № 3. С. 125–128. URL: <https://tinylink.info/--hn>.

6. Вовк О. М., Ковальчук А. М., Комісаренко Я. І., Джулай А. В. Прибуток та рентабельність як детермінанти розвитку підприємства. *Modern Economics*. 2020. № 21(2020). С. 37-44. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-06).
7. Волкова Н., Подвальна Н., Семенова К. Економічний аналіз : навч. посіб. Одеса : ППЦ «Белка», 2020. 270 с.
8. Гаврилюк В.М. Кредитні ризики сільськогосподарських підприємств та їх структурування. Інфраструктура ринку. 2020. № 42. С. 292–296. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure42-49>.
9. Гапон В., Крамар І., Потюк В. Напрями оптимізації кредитування аграрних підприємств для забезпечення їх економічної безпеки. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах* : Зб. тез доп. 2024. С. 56–58.
10. Гербич Л., Нетребчук Л. Кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств. *ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. Т. 133, № 5. С. 88–101. DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(133\)08](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(133)08).
11. Гладчук О., Ткачук І., Харабара В. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. посіб. Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьков., 2020. 208 с.
12. Гуменюк М.М., Перебиківська Т.І. Шляхи вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 727–732. URL: <https://tinylink.info/145ke>.
13. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
14. Дехтяр Н.А., Бондаренко А.Ф., Моїсенко М.А. Сучасні методологічні аспекти визначення кредитоспроможності підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 367–373. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-56>.
15. Докієнко Л.М. Концептуальні підходи до комплексної діагностики фінансової стійкості підприємства. *Підприємництво та інновації*. 14 жов 2020, С. 25-31.

- 16.Іритщева І.О., Крамаренко І.С. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств агропродовольчої сфери. *Агросвіт*. 2011. № 19. С. 2–4. URL: <https://tinylink.info/--ik>.
- 17.Іщенко Н.М., Олійник О.М. Кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств: аналіз факторів, що формують резерви її зростання. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 15. С. 89–95. URL: <https://tinylink.info/--iC>.
- 18.Казак О.О., Дворецький Д.Ю. Сучасні імперативні тренди аналізу кредитоспроможності позичальників банку. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.96.
- 19.Кисиль С.С. Ризики кредитування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Молодий вчений*. 2018. Т. 4, № 56. С. 130–134. URL: <https://tinylink.info/145lD>.
- 20.Коваль О.Л., Літус П.Р. Управління фінансовою стійкістю підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.77.
- 21.Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). *Національний банк України*. URL: <https://surl.lt/yyubxs>.
- 22.Крутова А.С., Кащена Н.Б. Теоретико-методичні аспекти аналізу кредитоспроможності підприємства. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 211–216. URL: <https://tinylink.info/--jP>.
- 23.Кулаковська Т.А. Державна підтримка розвитку агропродовольчого сектору в умовах воєнного часу. *Стратегічні аспекти сталого та інклюзивного розвитку економіки України: від теорії до практики*, м. Одеса, 19 верес. 2024 р. 2024.
- 24.Кушнір С.О., Аношина С.С. Досвід Франції щодо організації підтримки сільськогосподарських підприємств, які забезпечують продовольчу безпеку. *Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження*, 21 трав. 2024 р. С. 144-150.
- 25.Кушнір С.О., Кіндій П.Р. Порівняльна характеристика банківського обслуговування підприємств, що забезпечують продовольчу безпеку України та

- Польщі. *Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження*, 21 трав. 2024 р. С. 153-156.
26. Кушнір С.О., Кортич А.В. Аналіз платоспроможності підприємств галузі рослинництва. *Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження*, 21 трав. 2024 р. С. 106-109.
27. Кушнір С.О., Русінова В.С. Порівняння державних програм Румунії та України щодо підтримки сільськогосподарських підприємств, які забезпечують продовольчу безпеку. *Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження*, 21 трав. 2024 р. С. 164-170.
28. Лупенко Ю. О., Андрос С. В. Банківське кредитування аграрного сектору економіки. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2019. № 16. С. 196–207. URL: <https://tinylink.info/--k3>.
29. Мельник К.В. Проблемні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальників. *Економіка та суспільство*. 2016. № 3. С. 433–438. URL: <https://tinylink.info/145my>.
30. Мікуліна М.О. Кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства та методичні засади її визначення. *Вісник української академії банківської справи*. 2003. № 2. С. 103–107. URL: <https://tinylink.info/145mS>.
31. Наглядова статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
32. Особливості кредитування аграрного сектору України в умовах воєнного стану / Ю. Цимбалюк та ін. *Збірник наукових праць уманського національного університету садівництва*. 2024. № 104. С. 53–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8240-2024-104-2-53-61>.
33. Офіційні заяви. *Ми зростаємо, працюючи разом | Corteva Agriscience*. URL: <https://www.corteva.com.ua/who-we-are/position-statements.html>.
34. Поліщук Н.В. Управління ризиками іпотечного кредитування у сільському господарстві. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України*, м. Вінниця, 27 квіт. 2023 р. С. 126–129.

35. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
36. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV : станом на 18 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.
37. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 № 2654-XII : станом на 24 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>.
38. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Нац. банку України від 30.06.2016 № 351 : станом на 25 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.
39. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Нац. банку України від 11.06.2018 № 64 : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>.
40. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 № 898-IV : станом на 15 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.
41. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 № 1201-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.
42. Проскуріна Н.М., Гнідкова А.В. Аналіз фінансового стану та фінансових результатів як інструмент оцінки ефективності діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-74>.
43. Процентні ставки за кредитами та депозитами. Цінні папери резидентів. Індекс ПФТС. *Національний банк України*. URL: <https://surl.lu/vqmdka>.
44. Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності, що класифікуються за розділами, з них непрацюючих у визначенні, наведеному в Положенні № 351 станом на 1 грудня 2024 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Loans_KVED_2024-12-01.xlsx.

45. Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах за розміром суб'єкта господарювання та видами економічної діяльності, що класифікуються за розділами, з них непрацюючих у визначенні, наведеному в Положенні № 351 станом на 1 грудня 2024 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Loans_MSE_KVED_2024-12-01.xlsx.
46. Світличина В.Ю., Фатєєва Г.Є. Актуальні питання організації кредитних відносин в діяльності банківських установ України. *Науково-технічний збірник*. 2011. № 100. С. 252–262. URL: <https://tinylink.info/--ly>.
47. Сисоліна Н.П., Савеленко Г.В., Сисоліна І.П. Економічна безпека агропідприємств в умовах війни: можливості та загрози. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-19>.
48. Стан кредитування підприємств АПК. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://surl.li/fewimf>.
49. Тищенко В.В. Формулювання стратегічних цілей і стратегічних альтернатив у банку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 676–682. URL: <https://tinylink.info/--m4>.
50. Томашук І. В., Томашук І. О. Кредитування аграрних підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 74–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2023-7-11>.
51. Тютюнник С.В. Особливості моделювання кредитоспроможності підприємств сільського, лісового та рибного господарства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 265–270. URL: <https://tinylink.info/--mt>.
52. Устенко С. В., Макровська Н. Р. Аналіз скорингових систем для підтримки прийняття кредитних рішень. *Бізнесінформ*. 2011. Т. 2, № 5. С. 77–79. URL: <https://tinylink.info/--mB>.
53. Фененко Д.П., Кушнір С.О. Державні програми підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні. *Збірник матеріалів Круглого столу «Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»*, м. Запоріжжя, 21 трав. 2024 р. С. 70–74.

- 54.Фінансова звітність ПАТ «Банк Восток». *Банк Восток*.
URL: <https://bankvostok.com.ua/>.
- 55.Фінансування ПАТ «Банк Восток». *Банк Восток*.
URL: <https://bankvostok.com.ua/>.
- 56.Цегельник Н. Сучасні теоретичні аспекти визначення кредитоспроможності підприємств. *Integration mechanisms of management of innovative processes in the economy*. 2023. С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.MONO.ECON.2.1.1>.
- 57.Чайка Т. О., Борисова І. Ю. Застосування економіко-математичних моделей у кредитуванні сільськогосподарських підприємств. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2013. № 2. С. 94–100. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/4593>.
- 58.Agricultural Education and Outreach. *Economic Research Service*. URL: <https://www.ers.usda.gov/>.
- 59.Andros S. Bank lending as an effective way to solving the problem of economic development of agricultural enterprises. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2024. Vol. 1, no. 27. P. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.15276/EJ.01.2024.1>.
- 60.Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Germany. *fi-compass*. URL: <https://www.fi-compass.eu/library/market-analysis/financial-needs-agriculture-and-agri-food-sectors-france>.
- 61.Financial needs of farmers and agri-food companies are significant. *Agriculture and rural development*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/media/news/financial-needs-farmers-and-agri-food-companies-are-significant-2020-06-11_en?utm.
- 62.Indicators. *World Bank Open Data*.
URL: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all>.
- 63.Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Перетин кордону аграрною продукцією на експорт. *Tableau public*.
URL: https://public.tableau.com/app/profile/fsuw/viz/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1

64. The World Bank. Agricultural sector risk assessment: methodological guidance for practitioners. World Bank Group, 2016. 130 p.